

Микола ТИМЧАК

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ
ПРИМІРНИК
ВИЗВОЛИ НАС ВІД
ЛУКАВОГО

НОВЕЛИ

Ді в нексейі Фармавіст
Обласній Вільбоглиці?
З набагато цікавіше
Божево читати і
Микола Тимошенко

Дубно
2009

22.04.2010

УДК 821.161.2

ББК 84(4Укр)6 -

Ч/уО>

Редактор Раїса ВИШНЕВСЬКА.

Художнє оформлення автора (на обкладинці -

району).

фрагмент ОБЛДЕРЖВІБЛЮТЕКА

Буца

Здолбунівської⁰¹

РІВНЕНСЬКА

Інв. М-----

~~958434~~
~~958421~~
7^7

До нової книги члена Національної спілки письменників України Миколи ТИМЧАКА увійшли прозові твори, які порушують болючі проблеми сучасності.

Невмируща людська душа, її взаємини з Богом і грішним світом, добро і зло, любов і ненависть лежать в основі його новел.

Це своєрідний погляд на життя людини, яка вкладає у кожне слово біль свого серця.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ЦВІТ ПОЛИНУ

ВІРА

Цю історію розповіла мені Марія Герасимівна Боришкевич - добра і чуйна жінка, колишня вчителька, що замолоду отримала десять літ каторги за любов до України і до русявого поліщука-красеня Миколи, за яким готова була перейти Сиб(ри). І таки перейшла вона із коханим через колючі терни життєвого поля.

Віддалінів уже він за вічну межу, а їй затягло непроглядним туманом очі - осліпла, Тільки бірце - видюще, і пам'ять прокручує зримі документальні стрічки пережитого.

Була осінь тисяча 'дев'ятсот 'п'ятдесят шостого року, Звільнені політв'язні Марійка і Микола побралися, А після скромного весілля нарвали молодята у батьківському садку груш і подалися з Малих Садів до Дубна, аби звідти уже =" до Львова на базар. Мріяли торгувати грошенят на якусь нову одежину, бо фуфайки та кирзові чоботи не пасували гарній парі.

До Дубна доїхали на попутній хурі, а там, як заорав, нічим до Львова добутися.

Вересневе сонце перейшло за полудень і втомлено хилилося до нахололих подушок хмар на заході, Груші зморено пахли і, здавалося, задихалися у дерев'яному ящику. Молодята нервували.

Нарешті почувся гуркіт - і на розбитій дорозі з явилася вантажівка. З наближенням її обриси ставали все чіткішими.

- «Вороною», - сказала Марійка і сумно глянула

на коханого. - Зупиняти?

- Пиняй. А який вихід? - відповів той.

Вона пересилила себе і несміливо почала махати рукою, щоб водій зупинив машину. Заскрипіли гальма - зупинив.

- Кудам вам! - гукнув із кабіни.

- Нам — до Львова. Чи не їдете ви часом туди? - благально дивилася йому в очі вчорашня молода, поправляючи -на голові вже не віночок із фатою, а мамину стареньку хустину.

У кабіні двоє чоловіків перекинулися словами.

- Двадцять п'ять рублей даш — завезьом, — сказав другий у формі. Марійка глянула запитально на Миколу. Той кивнув.

- Дамо, громадянин начальник, - відповіла і вилаяла себе в душі за сказане, бо воно нагадало тюрму.

У заґратованій буді, крім них, у напівтемряві ворушилися і блимали цигарками ще троє людей. З-поміж розмови було чути, що двоє - українці-східняки, а третій - росіянин.

Замкнений прокурений простір нагадував камеру на колесах, яку на вибоїнах дороги трясло немилосердно. Але Марійка і Микола не стільки думали про те, як їм триматися на лаві, як про жовтобок «бери» у ящику під ногами.

По якомусь часі чоловіки перестали звертати будь-яку увагу на пасажирів і досить голосно, аби

перекричати гул мотора, розмовляли. Правда, все більше говорив росіянин, а українці- співбесідники цмулили цигарки і підкидали у розмову, як дрова у піч, окремі репліки.

Почуте запам'яталося Марії на все життя.

Росіянин-енкаведист розповідав, як вони у Мізочі на Рівненщині ловили бандерівців і як одного разу до них прийшла старша жінка із недалекого від Мізоча села та попросила: «Поїдьте, заберіть мою племінницю. Вона прийшла з лісу, з криївки до мене помитися. Заберіть її, бо я не хочу, аби мене вивезли».

Марія Герасимівна передає мені почуте українськими словами, тільки де-не-де вкладає у монолог енкаведиста російські.

- Ми поїхали в те село, - продовжував він.
- Недалеко від вказаної бабкою хати зупинилися. Стара зникла у чужих городах.

Наші бійці оточили обійстя. Тихо зайшли до хати. На ліжку у кімнаті спала, розкидавши кучеряве волосся на подушці, молода і дуже красива дівчина. На грудях вона тримала руку із затиснутим у ній дамським пістолетом. Наш начальник швидко хапнув і забрав зброю.

^А Дівчина спросоння стрепенулася в ліжку, зойкнула, зблідла і спокійно сперлася об стіну плечима. її голубі великі і пекучі очі, здавалося, дивилися кожному в душу.

- Адевайся! - приказав їй начальник.

Дівчина піднялася з ліжка і почала заплітати

довгі хвилясті коси. Я не міг на неї спокійно дивитися. Щось у мені обірвалося. Я уявив, що це - моя дочка або кохана, видана радной тьоткой.

- Ну што? Пісать будем?! - спитав її наш начальник.

- Ні, не будем, - відказала. - Навіщо даремно псувати папір?

Вивели ми її з хати, посадили в машину. Веземо, а вона всю дорогу тільки молиться. Ні сліз, ні благань. Бійці мовчать, як в рот води понабирали. їхали недалеко. Машина зупинилася над яром, де ми часто розстрілювали бандерівців. Правда, за ніч їхні трупи кудись зникали. Тут начальник мені каже:

- Ти пустіш в расход.

- Я не магу. Ні за што не буду стрелять!

- Што?! Да я тебя, падлец, - под требунал!

- Не буду, - гаварю і увідел, как ана аглянулась на меня і паблагодаріла глазами.

- Ладна-а-а, - заскрипів зубами начальник і приказав іншому з нас.

Так вот павьол тот ейо к аврагу. Как ана шла! Красіва, подняв голува. Через мінуту услышалса ейо голас, как песня: «Слава Україне!»... Прозвучал вистрел - я вздрогнул, сповна в меня папалі...

Оповідач примовк, зробив глибоку затяжку цигаркою, глянув на принишклих слухачів і, не боячись, додав:

- Мене разжалавалі... А ейо, помию звалі
Вєра.
Вот каму памятнікі нада ставіть!

- Болить мені та почута розповідь, Колю, -
зітхає Марія Герасимівна. - Я, ти знаєш, часто
подумки молюся за Вірину душу. Напиши про неї -
нехай ще хтось помолиться.

ВИЗВОЛИ НАС ВІД ЛУКАВОГО

У холодний осінній ранок боязко скрипнули,
прочинилися двері сільської хати. На порозі стала
жіноча постать. Постояла незворушно. Пірнула у
сінешні сутінки - і по хвилі у дверях з явився хлопчак з
торбиною на плечі. Жінка поцілувала його в чоло і
перехрестила.

—З Богом, Васильку. Будь обережний, —
прошепотіла. - У разі чого - знаєш, що казати?

- Знаю, мамо... Пішов, почовгав ногами по
вологому відмерлому листі садка. Мамині очі - за ним.
Враз він зупинився, обернувся.

- Ма-а, а тютюн?

—Ой, забула. Зараз винесу. Не вертайся.
Прожогом до хати і з хати. Підбігла до сина.

- Візьми. Тут іще свічка і запалки. Згодяться.
Знову поцілувала і відпустила з рук своїх сина.

— Матінко Прєсвята, бережи діточок моїх, —
заплакала, самотіючи на порозі.

Хлопець пірнув у густу кукурудзу, що стояла
високою шелесткою стіною до кінця городу. А там

перестрибнув через жердя загорожі і - в ліс. Його рідний ліс, де знайомий кожен кущик, кожне дерево, кожне білчине дупло і лисяча нора.

Сьогодні ліс мовчав і стояв надовкола, як величезний гіллястий сум.

Василько несе приготовану мамою їжу братові Петру і його товаришам-повстанцям.

Стежка ховається в іржавому падолисті. Ноги човги-човги. Він несхибно відшукує протоптану твердь. Серця, за звикле, ніколи не чути, а тут: бух-бух-бух-бух! Моторошно.

Очі обдивляються кожен стовбур, кожен кущ, вуха наслухають найменший шерхіт, найтонший голос пташки чи звірятка. Хлопцеві хочеться мати крила, бо ноги у порваних чоботях уперто шелестять листям, під яким тяжко оминати тріскуну гіллячку-зрадницю.

Вже недалеко. Онде старі дуби-нелині, а за ними грабові зарості.

Спинився... Озирнувся... Наче не наслідив. Глянув надовкола, прислухався. Тихо. Тільки десь зоддалеки скрекочуть сороки. Мабуть, на яку звірину. Діждався глибшої тиші. Обережно', щоб не розгорнути листяний настил, тихо, як рись, підійшов до криївки.

_ пе-е-тю! Хло-о-опці, то я, Василько, - проказав, сторожко оглядаючись.

Кущ перед ним ворухнувся, піднявся і повільно разом з травою відсунувся вбік.

- Залазь, - притишено відповіли із підземного присмерку бункера. - Швидше, а то

холоду напустиш. Ми тут собі надихали, вгрілися
- аж воші поснули. Давай руку.

Хлопець опинився у побратимському гурті.

- Слава Україні! - запізнило і якимось по-
дитячому привітався.

- Героям слава! Отаким, як ти, - поклав йому
міцну руку на плече братів товариш - голубоокий,
з темною хвилястою шевелюрою.

Хлопці посміхалися. Блідо, але радісно
світилися їхні обличчя.

- Ну-у, братчику, - мовив Петро, - то що ти
нам сьогодні приніс?

- Осьо мама вам передали, - подав торбину
хлопцям, а сам обдивлявся зброю, що
поблискувала на лежаках.

- Що там удома? - розкладаючи мамин
гостинець, не вгавав брат. - НКВД не
навідувалось?

- А як там моя Марійка, козаче? Чи не
переказувала мені чого? - втрутився братів
товариш, котрого Василь і не знав по імені, бо не
називали при малому жодного разу повстанці
своїх імен та прізвищ - тільки псевда.

- Та казала, що чекає у неділю, як ви з нею
домовились. -1 вже до брата:

- А енкаведистів не чути Певне, вас
боятися.

- А то чого б і ні? Ми до них не йшли - нехай
до нас не лізе та наволоч. Виздыхали б вони! -
проказав із притиском Петро. - Ми - їхня кара
Господня. Берімо святий мамин хліб, панове
товариші, бо уночі - дорога далека.

- Мама казали, - пригадав неньчині слова Василько, - що чутки йдуть, ніби НКВД облави має на вас готувати, бо сексотів багато розвелось, особливо серед поляків та наших дівок.

От курви! - вирвалося у худощавого бійця Вітра, але він зиркнув на Васька - і винувато кашлянув.

Балачка урвалася. їли. Пахло від спожитків рідною хатою. Юнаки нюхали домашній хліб, набираючи повні легені живлющого духу. Печені у печі картоплини ламали руками і їли з підгорілими лушпайками. Хрумкотіли, аж бризкали солоним соком на молодих зубках квашені огірки та капуста.

Василькові набиралася у роті слина. Він ковтав її, опускаючи винувато очі, бо і його припрошували. Відмовлявся.

- Трохи не забув. - Візьми, Петре. Дід Іванко самосаду приніс і совєцькі листівки - вам на «козячі ніжки».

Хлопці зареготали.

Петро підніс папушу з буркуном до носа, потягнув:

- Від такого не те, що міль у хаті, а й Сталін у Москві здох би, їй-бо! А ви наїдайтеся, хлопці, наїдайтеся і мацайте лоби чи тверді. А тютюнцем повиганяємо нечисту силу опісля, як у животах бурчаки вщухнуть.

їли, розпитували Василька, розпитували. Раділи його приходу, його відвазі. їли і тихо жартували, бо ж молоді.

Аж раптом десь неподалік їхнього схову тріснули голосно гілки - хлопці зацікавилися! їжа застрягла у горлі.

- Чубатий, - звернувся брат до чорнявого з голубими очима товариша. - Глянь, що то.

Вхід до криївки був незакритий. У нього тривожно заглядав ліс, і сивими очима через гіллясті крони дивилося небо. Перелякано перелетіла через те видиво якась птиця.

Хлопець взяв автомат, упевнився, що він готовий до стрілу, і повільно почав підніматися до виходу з криївки. Висохла осіння трава вже досить погано маскувала будь-що собою. Він через її сито очима старався процідити все, що було навкруги.

- Совети, - прошепотів дозорець.

Здалося, що вдарив грім - і бліда блискавка обезкровила юначі обличчя.

- Що робити? З нами - Василь, - аж задихаючись, до себе і до побратимів звернувся Петро. - Нам не дивина вмерти, а за що йому, Господи?'

Бійці притисли до себе зброю, обмацували її, хапаючись подумки за останнє - за надію на щось, а на що?..

- На коліна, хлопці, - промовив Петро.

І Василько зрозумів, що його брат поміж ними за старшого.

Всі стали навколішки.

- Во Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, - перехрестилися і проказували:

- Отче наш, що єси на небесах, нехай святиться Ім'я Твоє; нехай прийде Царство Твоє; нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі...

Ревно молилися молоді, красиві українські легіні. Молився з ними Василько. Він ще не уявляв, що таке смерть. Але в цю мить уперше молився по-дорослому, щиро, із вірою, що Бог є. І він стоїть перед Богом, як перед татом, котрого не бачив уже кілька літ, бо той пропав на фронті. Стоїть та й просить порятунку.

- ...І прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим, - завершували хлопці. - І не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого. - Перехрестилися.

- Прощавайте, друзі, - дивлячись кожному в очі, сказав Чубатий. - Рятуйте малого. Виштовхніть його звідси одразу за мною. Він ще безгрішний - втече. Йому жити за нас. Обійняв кожного.

- Прощавайте! Хоча б одного, а таки мушу покласти взамін за себе. Підняв скоростріл над собою - порвалася тиша чергою куль.

- Лажі-і-ісь!!! - почулося у хащах.

Мить - і юнак вже по пояс над схроном. Під автоматні литаври кричить незборимим голосом: «Слава Украї-і-ні-і-і!», - виділюючи і вминаючи у рідну землю ворога. Раптом зойкнув, застогнав десь аж у небо - і його тіло повільно почало сповзати донизу.

Підхопили побратими, поклали долу.

— Гранати давай, Вітре, гранати! - скомандував Петро. - Кидаємо врізнобіч одну за другою - диму нам треба. А тоді виштовхуємо Васька, хай біжить. Іншого нам не дано.

Полетіли гранати: одна, друга — вибух, вибух. Падає з тріском гілля. Знову, як перепелиці, вилітають зі схову гранати і рвуться у лісі. Все у диму.

— Рятуйся, Васильку! — Поцілував брат брата і дві пари сильних рук виштовхнули малого з криївки. - Біжи!

А самі побратими зі зброєю в руках - слідом за ним, аби взяти на себе вогонь.

Мов сполоханий заєць, хлопчак стрибнув у димову задуху, а позаду - мішанина криків, вибухів, пострілів.

Серце вискакує з грудей, забиває дух, а ноги пружно несуть дитяче тіло вперед, подалі від біди, подалі від смерті, яку Василько щойно побачив.

Бах! Бах! Та-та-та-та-та-а! - чується позаду.

Раптом щось упекло в руку. Дурне, нема коли про це думати. Бігом додому, до мами. «Мамо, ма-а-мо, рятуй!»). Гілля б'є по лиці до крові, рве одіж. «Лісе, рятуй! Ти ж мій, ти ж рідний!»).

М оскальська лайка десь вже далеко позаду.

Ба-ах! Ба-ах! Тремтить ліс.

Василько біжить. У грудях пече, аж дихати важко. До руки прилипла одежа, щось тепле з- понад ліктя тече. Кров.

- Тю, — подумав, — поранило. І не страшно, виходить, куля ранить. Я - живий, я біжу. Чого ж усе втихає? Що з братом? Убили чи схопили? Брате, братчику, Пе-етю! Що ж я матері скажу?

Ліс почав рідшати, під ногами почулася втоптана людсьми стежка.

- Куди ж це я? - схаменувся. - Якщо спіймали брата Петра, то дізнаються звідки він і прийдуть за мною і за матір'ю. Що робити?

Думки роїлися і жалили. Нарешті хлопчина вихопив одну:

- Піду на хутір до хрещеної. Перебуду в неї. Хай перев'яже руку, бо вже добряче болить. Хрещена добра і мудра - порадить, що далі робити, і мамі якось перекаже, що сталося.

У роті пересохло.

- Пити, пи-и-ти! Що з братом? Що з його товаришами? А може, втекли, може, сталося чудо. Господи, зроби так!

Ні, якби втекли, то ще чулася б стрілянина. Хлопцеві зробилося дуже гірко, боляче і стидно, що, можливо, це саме він привів через свою необережність до лісової братової схованки ворогів.

- Сороки. Ах! Я ж почув, як вони тріскотіли у хащах. Як же це я? Простіть, хлопці! - і зайшовся плачем.

Задихається від схлипів. Підтюпець перейшов у ходу. Невдовзі Василько спинився, озирнувся, прислухався, притиснув до себе

поранену руку. Хотів щось вичути, а серце не дає — бухає, і подих неможливо зупинити. Врешті почув збоку хутора, де жила хрещена, собачий гавкіт. Хоча собаки тепер на хуторах - рідкість. Ні до чого псячий лемент для нічних походів повстанців. Старі дядьки навіть зрізали край села два височезні осокори, на яких гніздилося вороння, бо воно, вгледівши змучених і скалічених у боях вояків, могло здійснити зрадницький галас.

Василева рука уже розболілася так, що він змушений був тримати її другою при собі і, зціпивши зуби, тільки сичав на кожному глибокому чи необережному кроці.

Ліс закінчився. На його краю від поля то там, то там стояли купами колючий глід і тернюки.

Хлопець спинився, пробіг пекучими від сліз очима дорогу до хутора, видолинок, де кублилися черешневі та вишневі садки. Прислухався до голосів, що долинали від обійсть. Собачий лемент не вгавав.

Так на людей, а ще й на чужих не гавкає Босий - тітки Шилихи пес. Хлопець заспокоївся. Це або на kota, або на їжака чи на яке інше звіря, бо підпискує, бавиться.

Дорогою Василько вирішив не йти. З лісу пірнув у неглибокий яр, що зливами вирило, і вийшов із нього навпроти садка хрещеної.

Упевнився, що нікому із сусідів не потрапить на очі, побіг стогнучи у надії порятунку від біди, що впала на нього сьогодні.

Ось перелаз, криниця, на цямринах відро з опалим горіховим листком у воді. Нахилився над відром, сьорбнув похапцем крейдяниці, побачив себе у сполоханій воді і не впізнав. Прожогом до дверей. Клацнув зашмуляною клямкою - скочив у сіни.

Зойкнула хата. Підняли руки зі схрещеними перстами святі з образів на покуті.

Він упав на груди жінки-матері, плакав і нічого не міг промовити. Благенька одежина на жіночих грудях пахла йому крижмом, на якому він манюнім у церкві лежав на руках у хрещеної, не знаючи ще жодного слова на світі, а вона замість нього відмовлялась голосно тричі від сатани.

- Матінко Божа! Що з тобою, Васильку? Що сталося, дитино?

- Убили...Убили...Петра... Вбили всіх, - через глибоку і гірку-гірку безодню сльози нарешті простогнав схлипуючи похресник.

Із кутків господи незмигно дивилися на Василя і на матір четверо пар переляканих дитячих очей. Горе заповнило собою хату і, здавалося, до кожного з них промовляло: «Посунься, я сяду. І буду у вас, буду, буду, ой, буду!».

- Що з рукою, Васильку? Ти весь - у крові. Присядь. Скидай одержу хутчіш, - заметушилася хрещена Ганна.

- Стріляли за мною, та не поцілили. От тільки понад ліктем, - старався навіть трохи по-геройськи їй і дітям сказати змучений і заплаканий Василь.

- Давай-но вмию тебе, витру кров. Степанку, принеси бігом у мисці води, - звернулася мати до найстаршого. - Ви теж не сидіть по кутках, як миші. Марійко, рушника подай. А ви обоє, - до найменших, - одягніться - та й у двір. Глядіть, чи не іде хто по шляху. Як, не приведи, Господи, кого чужого несе, - дайте мерщій знати.

Матінко Божа, сохрани і заступи
перехрестилася до образів.

У хаті зчинилася метушня. Стогнав, ойкав Василь, але вмитий, з перев'язаною домотканим полотном рукою уже сидів за столом і сьорбав із горняти пахучий та цілющий трав'яний напар.

Хрещена говорила — діти слухали.

- Діточки, у Василька біда. Мусимо його рятувати. Ото ж глядіть, коли хто вас запитає, хто 4^е? - вона поклала теплу свою долоню на голову хрещеника. - Це ваш старший брат Дмитро. Чуєте? Дмитро. Йому - п'ятнадцять літ. Вчиться він у Крем'янці в школі. Ото приїхав на пару день додому, бо простудився, прихворів. Чуєте, діточки? Прошу вас запам'ятайте, що маєте казати. Це - брат Дмитрию

- І ти, синку, - до Василя, - знай, що відповісти, як питатимуть.

Дасть Бог — все минеться. На от Степанкову одягу. Ви з ним майже однакові на зріст. А закривавлену я виперу і заховаю.

У тривожній метушні сумно минав день. У хаті загус морок, споночіло. Василькові хрещена постелила на лаві коло печі.

- Лягай, дитино. Знаю, що болить, але постарайся заснути. Накрила його старим кожухом і поцілувала у подряпане гілляками чоло.

Довго нікому не спалося, Та як тут заснеш?..

Ганна порала худібчину. Набрала за повіткою оберемок дров до печі. Несла до хати, але спинилася посеред двору і почала вдивлятися у крайнебо, де бовванів на пагорбі темний занімилый ліс. Уявляла собі трагедію, що сталася у ньому. Молилася за душі убієнних. Кляла комусь і знову молилася.

До ранку не зімкнула очей. Та й не ранок то прийшов, а щось приволочилося сіре і мрячливе, як тіль непроглядної ночі.

Ганна доїла корову. Руки тремтіли так, що цівки молока ледве потрапляли у дійницю.

Василь спросоння вдарився пораненою рукою об лаву, де спав, - прокинувся. Одразу не зміг упізнати, де він, аж перелякався.

Зайшла хрещена і поставила на стіл глечик з молоком і горня. Підійшла до хрещеника.

- Прокинувся? Як тобі, синочку? На ось випий парненького з хлібчиком. Підкріпися і накажеш, аби вони поїли, — показала на дітей, що, зморені бідую, спали. - А я перебіжу до села. Може які ліки тобі візьму у свояків, а заодно і розпитаю про ліс.

-Добре, - хитнув головою Василь і додав: - Добре, мамо.

Клацнув засув, заскреготав ключ у замку знадвору. Зашаруділо під вікнами опале листя Втихло,,,

Та не надовго, Знову почулися швидкі жіночі кроки, скрегіт ключа. Застогнали двері - стала на порозі.

- Дітоньки, вставляйте! Ходять по хуторі — когось шукають, Господи! Ставайте, рідненькі помолимось.

Діти спросоння скочили босими ногами на зимну долівку - і та Обпекла їх жалючим холодом.

Стали з матір'ю на коліна, іасиль став разом з усіма. Сполотнів, затремтів, як осиковий листок. Долівка нагадала йому холод криївки у лісі.

Перехрестилися.

- Отче наш, що еси на небесах, - не проказувала, а проплакувала Ганна.

Найменші хлопці, Миколка та Івась, тулилися до неї з обох боків, наче пташата.

- І чого я не маю зараз автомата чи бодай гранати, - подумав Василько, - щоб вискочити у садок і поміж вишнями подалі від хати хрещеної, від очих моїх братиків і сестрички крикнути в пики ворогам: «Слава Україні!» і перехрестити їх смертельним вогнем во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, Амінь!

Він не знав, що таке «амінь», але відчував, що це слово дуже сильне, і головне, і страшне.

- Але визволи нас від лукавого, - доплакала молитву мати і поцілувала всіх дітей у голови тремтячими вустами.

Василь не знав, що робити: дякувати родині і тікати світ за очі чи залишатись і чекати. А чого?

Перед очима йому стояли побратими- повстанці: Чубатий, Вітер і Тополя - брат Петро.

У дворі заіржав кінь, перебігли тіні за вікнами, загупали чоботи у камінний поріг. Розчухнулися двері - і в хату ввалився сморід самогону, тютюну, чоловічого і кінського поту.

- Хто ж продав? - подумала Ганна, - Хто?..

Зайшло троє. Ні тобі «доброго дня», ні «слава Богу!».

- Анна Вєсьолік здесь живьот? - спитав «старшой» серед них.

- Я вдова Ганна Веселик, а що вам треба, пане?

- Пане? - зареготав. - Ета правда, што муж твой на фронте сражалса с фрїцамі і погіб?

- Так, товаришу офіцере.

- Ну вот. Так ти должна нам сказать, где бандьори прячутса.

- Які бандьори, пане офіцере? Я нічого не знаю.

Енкаведист у хатньому присмерку очима з ніг до голови міряв дітей, що тулилися біля печі, босі на холодній долівці. їм не попадав зуб на зуб.

- Ета тваі деті? - спитав, поправляючи шкіряний ремінь з портупеєю.

- Мої, - відповіла не вагаючись.

Офіцер підійшов до найменшого Миколки, що тулився до маминої руки, дихнув на нього згори смердячим духом:

Кзк тебе завут, малий? Хлопчик злякай глянув на маму.

Кажи, - попросила його вона.

Миколка, - проказав хлопчик і знову шукау
очі матері.

А сестру как завут?

Марійка, - тихенько відповів.

Громче! - гаркнув офіцер.

Марійка! - голосніше, але вже близько до плачу
відповів семирічний Веселик.

А хто у вас старше всех? - продовжувався допит.

Мама, - захлипав Миколка і притиснувся до

матері.

Ладна. Так тебе завут Марійка? - тицьнув
прокуреним пальцем на дівчину.

Марійка.

Сколько лет?

Одинадцятий іде, - відповіла швидко і впевнено.

А сколько самому старшему брату?

П'ятнадцять.

Как ево завут?

Марійка глянула на зблідлого Василя і, не запинаючись,
ніжно, ніби хочаби заспокоїти його, сказала, як про молодшого:
-Дмитриком.

І тут сталося непоправне. Офіцер зробив крок до хлопця.

Вот етава? - і хапнув за поранену руку Василька.

- Ой! - зойкнув той і присів від страшного болю.

- Ах ти сволачь бандьоравская?! Взять! і Увести! -1
вже до напівживої Ганни:

Ти каво вздумала правесті, сука
[бандьоравская?! Згнаю і не пасматрю, што Ітваєво
мужа убілі на фронті. Ви у меня с параші [хлебать
будете! На лесапавале в тайге урою, і стерва! - і
навідліг ударив Ганну в лице.

І Вона махнула руками, наче крилами, і впала
ІПід образами.

Василько ішов піщаною лісовою дорогою у !
Степанковій куценькій одежі. За ним гупав ! широкими
кованими копитами кінь. Невдоволено ; форкав, коли
енкаведист-вершник смикав його за і повіддя - і залізні
вудила били йому по зубах.

Бряжчання зброї висіло майже над головою
хлопця.

Обабіч дороги стояв і сумно дивився на нього ліс.
Боліли зав'язані за спиною руки, кровоточила рана. Він
старався не спішити і не дослухатися дуже до окриків
згори «Пашол бистрее!», «Вперьод, сволачь
бандьоравская!» та до чогось Іще мерзеннішого і
гідкішого.

Він знав, що кінь на нього не стрибне, а при його
зупинці серед шляху схарапуджено стане, захитає
гривастою головою та співчутливо подивиться
величезними очима.

Остерігався хлопець лише удару прикладом у
спину, бо що там ще тієї спини у безвусого підлітка.

Волинський ліс між селами густішав так, ніби збігалися до шляху дерева, аби глянути на' хлопця-бранця і кінний конвой.

Дорогу раптом перебігла вивірка. Вогнем, шугнула на одну, другу крону і зникла у дотліваючому осінньому згарищі лісу.

- Жити! Хочу жити! - майнуло у голові? Василя. — Раптово злякати коня — і бігти між куці' тернюків, що сплелися в колючу стіну. А там -І здичавілий молодняк, а там — соснина збилася одна до одної, і її нижні гілляки стирчать сухими ратищами. Кінь не пройде, а я прошмигну. Лісе, рятуй, бо навкруги ні душі!

Василь рвучко зупиняється, пригинається і з гучним криком випростовується до морди гриваня.

Той з несподіванки сахається, присідає на задніх ногах - вершник ледве не вилітає з сідла.

Арештант прожогом кидається між колючі дроти ожини і терну. Кінь ірже, вдарений стременами. Конвоїр із дикою лайкою скидає з плеча гвинтівку. Постріл навмання. Свиснула куля - і розколола гілку.

«Ма-а-а-мо! Хочу жити! Втечу-у! Втечу-у!» — вигукує серцем хлопчина.

Позаду тернище, молодняк. Під ногами стає пухко від опалої глиці. Наставила списи сосна.

Кінь порвав собі груди, стогне від ударів стремени, ірже, заглушаючи лайку вершника, бо він - силоміць забраний український сільський кінь. При возі, при плузі і бороні, при голих сідничках хлопчаків-купальників нічого подібного не чув у житті. Та й знає краще команди «гаття», «війо», «цоб», а не - «вперьод!», «но, скатіна!», «стоять, таку тваю матю!».

Болять ребра, вудила б'ють по зубах, Приклад гвинтівки гупає по крупі. «Біжи, людино, біжи! - просить, ірже кінь. - Бо знову піднято Зброю!».

Василько уже в сосніні. Стогне від болю у ікті. Обережно оминає настовбурчені колючі Ілляки. Враз підкосилася нога, а по секунді - бах! найомий утікачеві цей звук. Хоча звук не трашний. Страшне те, що летить попереду його.

Підвівся, пробіг кілька метрів - і впав. Повзе.

Кінь між густі сосни не йде. Тупцює, дивиться алісно і зітхає...

Потім уже по дорозі оглядався він на хлопця, Перекинутого йому через широку спітнілу спину, що то приходив до свідомості - і стогнав, то ітихав безчуттєво.

Кінь чув запах людської крові на собі і щось думав тяжко, коли його, прив'язаного повіддям, залишили біля районної катівні.

Нашорошені вуха вловлювали крики малого Василя, котрого мордували, застромляючи під нігті на руках голки і защемлюючи дитячі пальці дверима.

- Скажи, бандьоравській гадьониш фамілії тех, каторим ти жрать насіл в бункер! Імена і фамілії, гад, гаварі!

- Не знаю...

Бо і, на правду, крім брата Петра, він їх не знав. Тільки псевда.

- Братца тваєво ми знаєм. Ти фамілії тех двух гаварі!

- Не знаю. Я тільки раз їх бачив.

У кімнаті накурено. Горять і потріскують у грубці дрова. На розпеченій плиті шкварчить сало з цибулею. Закипів чайник.

- Снімайте падонку штани - і на пліту голим задам. Он у мене загаваріт, - скомандував слідчий...

Опритомнів Василько уже в камері на бетонній підлозі. Коло нього - старші люди. Хтось витирає йому кров, хтось плаче і підкладає свою одержину під його змордоване тіло.

Від болю хлопець марить. То провалюється, то виринає до свідомості і тоді силується крізь розбиті опухлі губи простогнати: «Ма-а-мо-о-о, ма-а-мо, ма-а-а». І втихає.

Час від часу бряжчать у дверях тюремні ключі. Когось приволикають у камеру, а когось ведуть на допит. Кров, плач і стогін, і волання...

Старий сивий чоловік Василь сидить переді мною. Розповідає, як читає із книги буття цілого народу, ярмленого, катованого у сибірах, але живого, живучого.

З-під густих брів оповідача дивляться на мене голубі, ледь вицвілі, але ще глибокі і чисті

очі. З такими очима, подумалось, треба бути священиком, бо, здається, що через них дивиться 'Тобі в душу сам Небесний Отець
Господи, визволи нас від лукавих.
Амінь.

ОГОЛОШЕНІ, ВИЙДІТЬ

Якось у чималому письменницькому гурті ■ринула мова про люстрацію. Хтось подав думку, що варто було б прррести її і серед творчої братії. Присутніх здивувала знервована реакція одного З'Поміж нас. Усі багатозначно перезирнулися - і кожен упав у своє мовчання.

Дивний і непевний час переживаємо нині. Всесвітній бездуховний смог огортає людство. Гинуть чисті і чесні. Водить нас гріховний блуд. На небесній дзвіниці баламкає дзвін, та ніхто його не чує за вереском відьомських шоу-шабашів. Камо грядеши, людино?

Доплюсовує час на цвинтарях усе нових і нових мрійників-безсріберників.

Пригадую, світлої пам'яті, прозаїк Василь Невицький, гостюючи у мене в Дубні і щоразу, певне у передчутті, повторюючи тост: «Не від того я помру, що на світі буде війна, а від того, що вона мої смерті недостойна», розповів про випадок, який трапився із ним у Львові.

Була холодна осіння ніч. Василь повертався /юлом\ з гостини.

На розі вулиці він раптом почув плач і побачив голу дівчину, що сиділа навпочіпки обхопивши коліна закоцюблими руками.

Навколо ні душі. Василь підійшов до нещасної, зняв із себе плащ і накинув їй на плечі. Вона схлипувала і мовчала.

Із мороку ночі, як на те, виринуло таксі. Він вибіг на дорогу - зупинив. Посадив дівчину у салон, дав гроші водієві і попросив відвезти, куди: вона скаже. Сам залишився на нічному тротуарі.

Раптом почулося гупання підборів і злі* голоси. Згряя захмелілих молодиків бігла до; Василя. Збили з ніг, запопадливо копали у голову, у спину, у живіт. Вже майже непритомного його обшукали. Вийняли із кишень залишки грошей і посвідчення. При запальничці прочитали тиснуті золоті букви: СОЮЗ ПИСАТЕЇЇ СССР. І хтось серед цієї босоти застережно сказав: «Пацани! Пісателя убиваєм».

Покинули вони Василя з відбитими нирками на тротуарі,

Не було і немає на світі такої професії «письменник». Є стан душі дивних і непрактичних людей - співчутливих «самар'ян». Не батюшок і левітів, а милосердних простолюдинів, що запалюють свічки добра і правди у темряві байдужості, на холодному вітрі часу під іконами Божого Рідного Слова.

Воно кликало нас, молодих, викрешувати вогонь почуттів і запалювати лампадки любові і непокори у всепоглинаючому мороці комуністичної пітьми, ми молилися і кричали ним, понівеченим, але невмерлим.

Хтось волів дешевої слави, а комусь лягав на плечі тяжкий хрест апостола-речника правди.

Пам'ятаю, як всотував я душею кожне слово професора Бориса Ільковича Степанишина. Тішився, що він є на світі, є перед нами - студентами українського філфаку. Що так натхненно і сміливо б'ється його українське серце ПІД бунтівною вишиванкою. Бо ж небезпечно було її у цей час носити.

І вже тоді я прекрасно знав, що серед нас є Ті, хто все фіксує і доповідає, куди слід.

Мене сповнювала гордість від того, що я готую себе стати на чати біля рідного українського слова. Мені ще не були відомі усі страшні факти правдивої історії України, але я від своїх батьків уже достеменно знав про колективізацію, про зруйновані храми і зрізані святі фігури, про УПА, про тисячі вишколених кадебістами бійців, що під виглядом бандерівців мордували людей і закидали криниці трупами, аби українці зненавиділи своїх героїв-повстанців.

Я знав, що мій тато виголошував промови на вшануваннях січових стрільців, що мої мама чіпляли учасникам цих велелюдних зібрань синьо-жовті кокарди на грудях. Це вони мені співали упівголосу «Ще не вмерла Україна», аби затямив, хто я.

Буяла моя студентська юність. Хотілося любити, писати вірші, але надовкола чувся скрегіт радянських жорен, що перемелювали таланти, розчавлювали гордих і національно свідомих, кидаючи їх у тюрми і психлікарні.

Хижі, налиті кров'ю комуністичні очі - я відчував - уже давно пасуть і мене. Слуги лукавого повсюдно ловили людські душі.

Якось, уже працюючи сільським вчителем у селі Мокрому, я отримав лист із вимогою з'явитися в районний КДБ.

По довгій, схожій на допит розмові раптом прозвучала нагла пропозиція «продати» свою душу. Втім, почувши відмову, кадебіст, витерши об мене свій підозрілий погляд, відпустив мене у світ з роєм тяжких думок у голові.

Життя тривало. Писалося, малювалося, різьбилося мені. Слова деколи лягали на ноти — і творилися бардівські пісні. Обласна літстудія, поїздки з віршами до Києва, до видавництв, до Спілки письменників. Творчі семінари, знайомства із живими класиками літератури, виступи перед різними аудиторіями, творчі друзі, дружн- нз, діти і доля приймака у Дубні на провулку Чапаєва, 13 - все це було тоді. Було-о-о.

Ніколи не забуду, як відповіла мені секретар тодішнього райкому партії товариш Тіна Мар'янівна на моє прохання допомогти у влаштуванні на квартирну чергу нас із дружиною як молодих спеціалістів:

— Вам на житло років п'ятнадцять чекати прийдеться. От якби ви були членом партії, ми змогли б вам вирішити цю проблему швидко.

У партію я не бажав і зтявся ніколи не поступати — не продавати Бога і батьків.

Увага до мене ставала дедалі прискіпливішою. Мій рукопис першої поетичної збірки гальмувався у видавництві «Радянський письменник».

На наших творчих виступах постійно з'являлися якісь люди із магнітофонами. Якийсь підстаркуватий військовий відставник запопадливо взявся перекладати мої твори російською мовою. Особливо його цікавило ще ненадруване. Якісь мізерні, далекі від літератури люди проїздили десятки кілометрів, аби дорогою японською апаратурою зафотографувати нас і скрито зробити запис наших розмов. Будучи тупуватими сексотами, навіть для своєї конспірації вони забували запропонувати нам хоч деколи кілька світлин із сотень відзнятих кадрів.

А то ще напідпитку могли натиснути не ту кнопку — і фотоапарат починав прокручувати наші голоси. Бул-о-о.

Ріка життя робила круті вигини. Доля

посипала їй все більше стрімких берегів і кам'яних порогів, тД молода вода рвалася у незвідане, міцно тримаючись за глибинну узмінь.

, Всесоюзний фестиваль молоді поезії у Владивостоці. Осінь 1985-го. Усі - зі своїми вже

виданими книжками, а я лише із рукописом збірки віршів «Співаниця» та з власними графічними малюнками до неї. А ще з величезним бажанням і молитвою до Бога - побачити там у далекій далечі свого рідного брата Надійка, якого наша сім'я чекала вже п'ятнадцять років.

Я таки обійняв його у Партизанську. Показав портрет нашої матері, мальований мною до першої книжини. Ми з мамою, здавалося, дивилися у його очі і не знали, не відали, що востаннє...

Літературне керівництво фестивалю, прочитавши мої вірші, рекомендувало Києву прийняти мене у Спілку письменників СРСР ще до виходу «Співаниці», а її видати якнайшвидше.

Такі факти відразу фіксувалися відповідними органами і успіх українця з Волині там, аж на краю «великої і нещасливої», ламав їхні плани і підштовхував до миттєвих дій.

Я тоді працював у Лубенському культурно-освітньому училищі і тулився з дружиною і двома малолітніми синами у його гуртожитській кімнатині - п'ять на три. Вона тхнула грибком і щурами, але була милішою мені від тещиних хоромів.

Схиляю свою голову перед пам'яттю директора училища - композитора Василя Прокоповича Горностая, який і себе, і своїх викладачів любив називати «бамбулами» і

«щурами». Абревіатуру «щур» він розшифрував як «щирий українець Рівненщини». Таких ццурів» він багато поселяв у галасливий урюжиток на краю Дубна.

Л ще дякую добрій душі пані Віри Кін - одііпньої гуртожитської виховательки, що (когось дня підійшла до мене і, відвівши у Іозшодний куток, щораз озираючись, повідомила і острахом і невимовним трепетом:

І - Миколо Михайловичу! Мене викликали у іДБ і приказали пильнувати за кожним вашим роком, за кожним словом та регулярно іюповідати про усе їм.

Сльози стояли у її чесних незапроданих)чах.

Почуте не було для мене новиною, але я ^твердо вирішив порятувати нещасну.

Через місцевого журналіста, що теж Лроживав у нашому перенаселеному будинку і мав - це мені було відомо - дружні стосунки із кядебістами, я наполегливо попросив повідомити їм. аби залишили у спокої жінку. Спрацювало!

Через день перелякана Віра Максимівна «нову стояла під моїми дверми. Ми знову апайшли самотній куток і вона, хапаючись за голову, знервовано питала себе і мене:

- Хто міг чути нашу з вами, Михайловичу, розмову? Хто доніс? Повірте мені, - надривйо, але вільно говорила вона, - він бив кулаком по сіолі, обзивав мене грубими словами і, як осіанню собаку, вигнав із кабінету...

Слава Тобі, Господи! — у собі тишився я. Чистою і непокаліченою залишилася душа добрсі людини. Врятував! Прорахувалися районні таємні спеці...

Інколи мене запитували: «Як вам пишуться вірші? Як вам твориться? Які вам платять гонорари? Чи думаєте ви про славу?».

Про свій хрест тоді я думав ночами. Не шукав заробітку, бо цей правдивий хрест і був моїм найвищим заробітком. Я готовий був у молодечому запалі стати навіть голосом волаючого в пустелі і взивати до оглухлих осліплих, до перестрашених і вдавано щасливих у своїй ницості та запроданстві. Своїм словом я стукав до вимерзлих і ситих сердець українців- манкуртів, наважувався у «ленінських» кімнатах колядувати про народження Спасителя.

Признаюся: страшно було, але не за себе, а за дітей, котрих через кілька років по тому цькували запопадливі вчителі і учні за те, ще вони - сини рухівця.

Виринає і шелестить прижовклим спогадом далека осінь. Я сиджу за столиком у залі Здолбунівського будинку молоді, запрошений на урочистості з приводу посвяти хлопців і дівчат у молоді вчителі району. Відгукується струнами на юні дзвінки голоси моя гітара. Збираюся із думками, ледь хвилююся, бо ще й сам — буйно молодий. Та й колеги ж-надовкола.

Раптом підходить до мене ведуча цього заходу.

- Миколо Михайловичу, вас там на першому поверсі чекають двоє чоловіків. Просили рміново покликати.

- Спасибі, - кажу і, заінтригований, виходжу. Що за дива? У чужому містечку... Хто? І чому їм е терпиться?

Спускаюся сходами на перший поверх. Двоє знайомих у шкіряних плащах якось удавано осміхаються мені навстріч.

- Добрий день. Ви уже виступили? - ієрнувся до мене низькуватий на зріст добродій». Його правиця не простяглася до мене, аби потиснути мою руку, а проповзла під илогу його плаща, витягла звідти червоне освідчення і застигла із ним перед моїми очима, аче кобра.

Він тихо назвав своє звання і прізвище, яке, Пригадую, було неприємне і якесь червиве.

Мене вдарило недобрим холодом від його «доброго дня».

- Ні, ще не виступав, - скупю відповів я і, не реагуючи на його вдавану грайливість і добродушність у голосі, вивчав обличчя моїх ворогів, що уже рушили в наступ із відкритими забралами.

- Ми би хателі с вамі пагаваріть, - вів далі мову обласний чоловічок. Його напарник мовчав. Певне, це був начальник районного КДБ.

Я теж грав німу сцену і прискіпливо ДИВИВСЯ очі мого співбесідника. Вони нагадували бігаючі мішені із двома чорними «яблучками» зіниць. Він, взявши мене під руку, показав на вхідні двері:

- После виступлення ми вас будем ждять на' улице. К нам не падахіте. Проста пайдьоте! следам. Здесь недалеко. Харашо?

Я мовчав.

- Ну, ідіть, виступайте, а ми вас падаждьом...

Зарипіла на них чорна шкіра. Вони пішли дц виходу, а я - вітати молодих педагогів. І зробив, це через надривний стук свого серця, через' пересохла від нервового шоку горло, через сотні запитань, що аж боліли в голові.

- Де, коли, кому, що сказав? Згадуй, згадуй! - і просив я запалену пам'ять. - Згадуй, щоб не' застали вони мене зовсім неозброєним.

Перед очима зринали зустрічі і розмови зі друзями, знайомими. Все-все, що могло хоч' якомсь утискатися в поняття «антирадянщина».

- Чого мене вичислила обласна служба і чого! саме тут, у Здолбунові? - свердлило запитання.

Виступив і вийшов на вулицю тривожний причасний, наче звір. Дві чорні постаті, зловивши мене поглядом, рушили переді мною. Ненависть заповнювала мою душу і не залишала місця, страхові. Це напружувало у мені всі духовні, м'язи.

Заходжу за ними у сіру непривітну будівлю, у затхлий і прокурений кабінет.

- Раздевайтесь. Садіться, - попросили чи приказали, вказуючи на стілець біля столу.

Увімкнена апаратура, мабуть, саме із цього місця належно мала ловити кожне моє слово.

Розмова почалася, за їхньою методикою, дуже здалеку: звідки я родом, де вчився і т. д. і т. п. Намотувалися довгі круги запитань навколо мене. Це мені нагадувало своєрідну гру. Одразу я не міг правильно оцінити чи супротивник надто Сильний і хитрий, чи, як невдовзі з'ясувалося, - просто профан, вміння якого були на рівні «чапаєва» у шашках.

- Даруйте, - перебив я «люб'язну» нашу розмову. - Мушу відкланятися, бо невдовзі підійде остання електричка на Дубно.

Кадебіст посміхнувся:

- Да што ви? Какая електричка? Ми вас пגיעзьом сваей машинай - не тревожитесь. Нам с вамі нада ещю а многом пагаваріть.

Стало зрозумілим, що справа зі мною серйозна, бо службисти жертвують ради цього своїм вільним часом, сім'єю, п'янкою чи іще чимось.

За вікнами кабінету на осіннє, сіре від ПОСТІЙНИХ 'ВИКИДІВ цементного заводу, містечко наступав надвечірній морок. Нерви здавали. Хотілося хоча б якоїсь ясності, і невдовзі я не витримав - запитав з притиском:

- Врешті-решт скажіть, будь ласка, чого вам від мене потрібно?

- Харашо-о-о, - протяжно сказав співрозмовник. На якусь хвилину примовк, аби загнати обойму у свою потаємну психічну зброю і зняти її із запобіжника. Врешті вистрелив:

- Ви где живьоте? В абщежитіі? С двумя детьмі? Ми вам можем дом предаставіть, асабняк. Ну как - заманчіва?

Я ухилився від цих пострілів, відстрілювався очима і вичікувально мовчав.

- У вас в іздательстве в Києве, - продовжував своє він, - далжна вийті кніга? А ви знаєте, што ми можем всьо?

Вас рекамендуєт Масква в Саюз пісателєй? Ета - пріятна. Но ат нас завісі: вийдет ваша кніга ілі нет, прімут вас в Саюз ілі нет. Він зробив паузу - загнав нову обойму:

- Так вот. Ми вам предлагаєм вибрать лучшіи варіант. Давайте ви серйозна над етім падумайте. У вас бальшоє будущеє может бить. Падумайте, Нікалай Міхаліч.

Серед ночі кадебістська машина притарабанила мене підгуртожиток у Дубні.

- Но только не смейте нікаму а нашем разговорє рассказивать! - суворо приказали мені перед тим, як за мною клацнули залізним зубом дверцята.

Я дивувався самовпевненості працівників такої грізної служби, якій нічого не вартувало зламати, знищити людину, купити, зрештою, зробити ницим рабом. Але, маючи такі козирні

кпріи щодо мене, вони прорахувалися. Вони, іюю не бажаючи, самі допомогли мені ще більше Оінсрднути у собі. То був жорстокий, але Потрібний гарт мого духу.

Думали: зламають мене, хапаючи в Рівному, іпмикаючи у кабінеті директора чи адміністра-тора готелю «Мир».

Чоловічок із червивим прізвищем навіть іпполік мене у свою власну квартиру ілгатоповерхівки. Я чув, як стогнала його хвора дружина, а він усе ще надіявся, що зможе ймусити мене написати щось на папері: де я був, й ким, на якій творчій нараді? Про що там гсюорили?

Можливо, він думав, що я напишу, як серед тіибочезних січневих снігів 1985-го року ми - молоді учасники літературної наради - «ілядували у Ліни Костенко в Ірпінському будиночку і слухали її до опівночі, бо ж не /дозволено було їй виступати на семінарах перед нами.

Чи доповісти, як у готелі в Ужгороді Дмитро Павличко зібрав до себе у номер своїх творчих побратимів-закарпатців і нас юних: Оксану Забужко, Василя Герасим'юка і мене - та й увімкнув голосно телевізор, аби не змогли прослуховувальники чітко вичути нашу розмову.

А може, написати, як притуляв до свого вуха і серця у цю ніч маленьке радіо Іван Драч, ловлячи в голосах із-за океану слова своєї поеми «Чорнобильська мадонна».

На що сподівався мій знайомий наглий чоловічок, коли у кабінеті ректора Рівненського інституту інженерів водного господарства зі своїм молодим напарником вкотре знову викручував мені душу і зірвався на крик та погрози, коли я випалив їм у пики, що сексотом ніколи не буду і грюкнув дверима.

Відчуваю і знаю, що не всім вдалося встояти. Залякані, зацьковані, куплені і «опущені» деякі писаки без проблем видавалися, отримували добротні житла, купляли машини і дачі. Інші, кого все-таки гризла совість, спивалися, уникали товаришів, аби не писати потім звітів про зустрічі та розмови з ними.

Мені доводилося сірих чоловічків зустрічати випадково у компаніях із моїми знайомими. Одні швиденько зникали, другі не знали, у якого Сірка позичати очі, мінялися на лиці, наче впіймані на гарячому.

Згадую перше велелюдне відновлене вшанування козаків-героїв на Берестецькому полі. Небо тоді вже почало світлішати понад Україною. Пляшева шуміла чистим синьо-жовтим вітром стягів.

Після мого виступу перед Георгіївською церквою у багатотисячному натовпі мене перестрів знайомий молодик - сірий наглядч за Рівненським літературним процесом. Їхнього брата чимало тоді там було. Він награно і чемно хотів привітати мене, але нарвався на миттєву відразу із мого боку:

- Ваш час минає! - сказав я йому тоді. ~-
одійдіть...

Починався Народний рух України. Нуртував із великого і незламного, вільного і творчого духу нації, виборював омріяну Свободу і Незалежність.

Правду кажуть: на барикади революцій виходять романтики, а користуються плодами 'хніх перемог падлюки.

Нині моральна корупція точить підвалини -храмів нашого національного ества. Від ІВнужителів церков до слуг народу, від прем'єрів р|О президентів ходить купець душ - лукавий.

Мироточать святі ікони, являються перед стихіями на небі очі Господні і Христове Розп'яття. Бог чекає великої сповіді народу України. Не затаюймо нічого перед Ним, щоб не лишитися нам непростеними і незціленими.

«Всі оголошені, вийдіть. Оголошені, вийдіть. Щоб ніхто з оголошених не залишився, тільки &1|>ні. - ще і ще в мирі Господеві помолімося. Господи, помилуй», - співається у святій літургії від Іоана Золотоустого.

Тільки вірні збудують нашу державу. Тільки йірні благословлять їй дорогу і нестимуть хрест її долі.

Оголошені, голови ваші вклоніть перед І осподом і Україною!

ПОЗИЧКА

Світлій пам'яті І. Д. Позов юка

Колядувало Різдво. На таке велике свято кажуть, відкриваються небеса, щоб душі померлих могли провідати свою родину, з'їсти із нею куті, бо ж і ложки після Святвечері для покійних на столі залишають. Ще й запам'ятовують, як їх поклали, аби зранку пересвідчитися чи вони зачепані, чи ні, чи приходили хоча б тато з мамою з того світу Гарний звичай.

І треба ж так! Саме у різдвяні дні помирає шанована, добра і мудра людина. Затріпотіла у горі самотньою птахою сивенька дружина.

Треба труну, а де взяти - Різдво. Тоді ще ніхто бізнесу не робив на людському горі. Не було похоронних офісів, де за гроші пропонувала б вам і домовину, і хрест, і ритуальну машину, грабарів, і хлопчиків у білих рукавичках, ще понесуть в останню дорогу.

Колись сумно і тяжко, але якимось людяніше було навіть помирати, бо горе об'єднувало родину, близьких і далеких знайомих у співчутті підмозі.

Пам'ятаю, як яму моєму татові у промерзлії на півметра землі копали і мій товариш одноліток, і сестрин чоловік. А труни батьків і: двору виносили не чужі люди за позолочен ручки, а брали на плечі свої сусіди-односельці.

Почувши про сумну різдвяну новину дякувати Богу, я пригадав розмову із одні&

добре знайомим, тихим і творчим чоловіком. Він деколи приходив до мене під кінець робочого дня поговорити. Щось боліло йому в душі, і він ради не мав од того болю. Ото й вибалакував свою біду. Думав, зрештою, утопити її у вині, а біда піавати навчилася. Непотопима вона - людська біда.

А розповів мені цей чоловік дивну річ: його старенький батько вже з десятків літ тримає /дома на горищі суху, як дзвін, труну і іадмогильного дубового хреста. Своїми руками їробив. Чи то надії на дітей не мав, чи просто не хотів завдавати родині по своїй смерті зайвого клопоту. Хтозна.

Як би там не було, але я згадав про цю балачку, бо ж - безвихідь. Заводи, фабрики, цехи - на замках. Усі християни святкують.

Ми з товаришем, працюючи державними службовцями, використовуємо своє службове сіановище - просимо у лікарів швидкої допомоги, яка і в свята мусить рятувати людей, їхню машину. їдемо до діда.

Заходимо у двір, стукаємо у двері. Виходить син - худощавий, тихий, притрушений передчасною памороззю на лобастій голові. Дивується, уїледівши нас.

- Христос народився! - кажемо хором.

- Славимо його! - відповідає. - Заходьте.

Колядуйте.

-Та не сьогодні.

Ручкаємося із ним і просимо на пару слів за поріг.

- Справа у нас до вас є дуже делікатна серйозна, - кажу притишено, аби в хаті не почули. - Помер чудовий краєзнавець просвітянин треба поховати, а труни ніді взяти - Різдво ж. То чи не ВМОВИЛИ Б ВИ СВОГІ батька позичити труну, про яку ви меп розповідали. Віддамо відразу після свят. Може гроші - то хай скаже скільки. Виручайте, бо ні вас єдина надія, Їй-Богу.

Чоловік, спантеличений почутим, поте долонею пооране зморшками чоло, помруживсь хвилю на білий витоптаний нами сніг і неголосні попросив: *

- Зачекайте хвилю. Я з батьком сам на саг перебалалаю. Пішов у сіни. Чекаємо. Сусіди ; вікна виглядають - «швидка» ж біля воріт стоги-Співчують, бо ж Різдво. |

По якомусь часі рипнули двері - з'явився винувато зсутулившись, син і так тихенько ті вибачливо, опутивши очі і розводячи руками каже: |

- Не хоче батько позичити. Я і так, і сьак, та ні можу старого вкоськати. Пробуйте ви. |

Обтупавши з черевиків сніг, заходимо в хат^ Вітаємося. Нам, сидячи на ліжку, відповіда< «Славимо його!» маленький розтривожени дідусь. Придивляється до нас. Сам од літ уже а} прозорий, наче воскова свічка, але рум'янець щі є на запалих щоках.

- Дідуно, - просимо, - позичте, будьте таї ласкаві, свою труну. Дуже поважний і добрий чоловік невчасно упокоївся. Та, що з косою, н<

вибирає, коли приходити. От саме на свято таке велике і прийшла. Виручіть. Одразу після Різдва віддамо. Син ваш знає нас, повірте, - безвихідь: ніхто у ці дні труни робити не схоче.

Старенький заплямкав губами, помовчав ірохи, глянув у вікно, за яким біліло холодне січневе небо, пурхали голодні синички. Потер рукою руку так, ніби пробував чи ще тепла.

- А як я завтра помру? - спитав наче й не нас, а сам себе чи ще когось.

- То ж вас завтра хоронити не будуть - не втримався син.

- Та воно то так, але ж я її для себе робив, а іут закопають мою роботу, зогніє.

- Батьку! - не відступаємо. - Живіть до ста піт. А до того часу шашіль може дошки переточити. Нехай ще та сосна у лісі росте собі, поки вам згодиться.

- Ну, а як я завтра-таки візьму і вмру, - пручається старий.

- Не вмрете, тату. Ви ще не одного переживете. Вам ще випусти в город виводок курчат, то ви їх раз-два половите, - уже сердячись, засмикався син. - Після свят вам, кажуть, привезуть новеньку. Я цих хлопців давно і добре знаю. А ще думаю, що у такій біді ВІДМОВЛЯТИ у допомі людям не годиться. Може, навіть - то гріх великий. Подумайте добре, тату.

Ці слова зачепили старого за живе.

- Може, й справді - гріх, - подумав старенький уголос. - А-а-а! Забирайте, - махнув

сухенькою рукою і, здалося, навіть посміхнувся, радіючи, що робить добро, не набавляє собі гріха.

Подякували. Несемо легеньку, як пір'їну, труну і хреста з двору у «швидку». Сусіди - у вікнах. Цікаво ж їм, що сталося, яка біда. А ми радіємо - позичили.

Оббили ми з товаришем той сухенький персональний ковчег золатою тканиною. Піл кожним цвяшком він, здавалося, охкав і мироточив духмяним запахом живиці. Ми і не думали, що покійному буде замала ця дерев'яна обитель, бо ж дідусь-позичальник по собі міряв.

Простіть, Ігоре Дмитровичу. Як зогниють дошки, то випростуєте зігнуті у колінах ваші ноги.

Душа ваша, не згинаючись, жила на землі між людьми і такою вона стояла, певне, перед Богом, бо на Різдво їй відкриті були Небесні врата.

По кількох днях зробили теслі на м'ясокомбінаті нову домовину. І знову на знайому вулицю заїхала машина. Знову виглядали сусіди у вікна, бо ж заносили хлопці у двір труну і хреста, наче когось ховати передумали. Ледь доправили ношу чоловіки у комірчину.

- Не обманули, - вийшовши, каже дідусь. - Але ж дошки-то, дошки, сину, сирі. Порозсихаються і тоді мені що - через шпари попід землею виглядати? Зніми-но віко, хай сохне.

Син підійшов, підняв свіжостругану важкувату кришку гробу. Глянув усередину - і здивовано рі.'и'рнувся до батька:

- Ідіть, тату, забирайте.

Соснова скриня була наповнена поліетилєновими торбами зі свіжиною.

І - Ото нам з вами, тату, і на старий Новий рік і іііі Водохреще, та аж до посту буде що їсти. Віддячили люди. Вигідна штука - труну свою мпти.

- І для чого вони оце видумали? - мовив Оаїько. - Я ж позичав тільки.

ЦВІТ ПОЛИНУ

Додому приїхав у будєнь. Відпросився з роботи, бо тато лежали в лікарні. Перший раз за моїх двадцять вісім років. За мої - перший, а за свої літа - другий.

У війну в німецькому полоні вирізали їм половину шлунку. Правда, і на сьомім десятку нони їли все. Оковиту не пили, хїба що у великі свята та при хороших гостях по півкілішка. А от палили по дві пачки цигарок у день.

Пальці і вуса від того були у них руді, присмалені.

Тими пальцями розкроювалася кравецька робота, тими пальцями деколи образи на полотні малювалися, ті пальці потім тримали щодня

шнурок, на котрому паслася при дорозі (бо ж кругом - колгоспне) наша круторога годувальниця і мучительниця, бо клопоту з нею було чимало.

Особливо тато любили перекурювати, коли я приїздив напровесні допомогти скопати города* біля хати.

Літепло весняне пахне гноєм і прілими і травами. Скрегоче у чорноземі мамин заступ. Яі бахаю, розбиваючи скиби. А понад нами - тато, як сивий Бог, зіпершись на держак рискаля, бурять і щось цікаве і довге розповідають.

Часто пекло їм у грудях. Вони для полегші ставили коло столу стілець, клякали на нього, випиралися ліктями у стіл і притуляли вухо до "Сакти", котра через немилосердне глушіння все ж доносила до них голоси "Свободи", "Вільної Європи" та Америки.

Так вони забували про свій біль, а боліли болями світу і знову курили, курили...

Не раз мама татові казали:

- Та йди, Міську, та йди до докторів. Най ті збадают. Най сі подивлят. Може, які пігулки випишут, які уколи. Як тре лягчи, то лягай до шпиталю. Там ті на світло візьмут. Шось ті скажут. А то будеш стогнав і шо вистогнеш?

- А-а-а. Відчіписі, - спиняли тато і самі собі втовкмачували. - Де там нині є доктори. От різуні та й всьо.

І докидали одну-другу історію із життя.

Тут міг бути згаданий ветеринар Дмитро, що клзав колись про нашу слабу льоху: "Як дораня но здохне, то буде жити", або ще яка байка на •ой копил розповідалася. І чого байки, як правило, - веселі, а от правда у них - сумна?..

Обласна лікарня.

Маму залишив коло тата, а сам у коридорі підшукую двері, за якими мають мені сказати лікарську правду.

Знайшов. Стукаю. Прочиняю.

- Можна? - кажу.

- Заходьте, - відказує мені один із двох чоловіків, що сидять у білих одежах.

Столи орденаторської, до якої я зайшов, закидані паперами, як у якійсь конторі. Накурено - хоч вішай сокиру.

- Я син Тимчака з п'ятої палати. Як здоров'я пна? Ото щойно з Дубна приїхав. Ми, діти, - по синах, а батьки в самотині хворіють.

Лікарі презирнулися однозначно - аж я зрозумів. Один вийшов. Я старався по лиці того, що zostався, вгадати, чи варто вірити його словам, чи ні. А він, глянувши на мене від шнурків ні* моїх туплях до краватки, висунув зі столу шухляду, вийняв зошита з голубими палітурками. Псрелопотів сторінками і намацав очима потрібні клракулі.

- Ліжко вашого батька - коло вікна? - спитав чи у мене, чи у зошита.

- Так, - сказав я і постеріг, що бачу білий хшіат, чоло, покреслене зморшками, накрохма-

лену шапку, а очей нема. І раптом блиснули, наче вдарили мене.

- Рак у вашого батька...

Далі я не чув. Щось перебігло в моєму тілі, здушило горло. Кров задзвонила у скронях. Дивно, але я відчув, як здригнулося і заболіло на моїй голові волосся при самому корені. І тут раптом спрацювала в мені система захисту - недовіра.

- Як? Тож операція, казали тато, не страшна була.

- Ну-у-у. Ми розрізали, що могли почистили... Метастази пішли глибоко. Тут медицина - безсила. Та й вік у нього самі розумієте...

- Скільки ж їм залишилося жити? - спитав я і злякався власного голосу.

Перед очима стали тато, які завжди так раділи моєму приїздові додому, плакали від радості. Останні роки вони мене щоразу стрічали і проводжали слізьми, котрі мали навіть запах - тютюну, опалого листя і полину, що зацвітає тільки в людині.

Лікар зробив глибоку затяжку цигаркою. Випустив дим повільно, повертаючи при цьому свою голову так, що, здавалося, наче він себе обкурює, як наша бабуня колись корову обкурювала свяченим зіллям від слабости. Правда, при цьому старенька ще й молитви шептала, а цей з покресленим лобом відмовчував щось у собі і вже по хвилі озвався:

- М-м-да, ми у таких випадках - безсилі. Чи листь місяців йому залишилося, чи шість років. н. (ВІДОМО.

Моя свідомість хапалася за друге, за роки.

Ставало важко дихати. У голові, здавалося, кров змішувалася з порваними думками: Чому? Чому? Чому сьогодні? Чому невідворотно? Чому & же нічим не зарадити? Господи, за що?..

Знову затяжка і знову ліниве обкурювання, лабуть, від напасті чужої біди.

- А ви знаєте? За кордоном, - через дим іоходив до мене голос лікаря, - хворому кажуть щразу, що у нього рак. Таким чином він має час се обдумати, приготувати, написати заповіт, юздати родичам своє майно...

- Я не скажу, - обірвав я його балаканину, даючи зрозуміти, що це і для нього наказ. -1 мамі цю скажу. Мама не витримають...

Гелер перед очима стали мама. Маленькі, з глибокими люстерками очей. На їх карих денцях завжди бачиш себе таким, яким ти є насправді. З кожним роком все більше боїшся заглядати мамі 16 очі...

Лікар щось вичитав на моєму обличчі іодобре і вибачливо замимрив уже в прочинені мною двері:

- Та не приймайте так близько до серця. Ынчите, це вже такі літа. Скільки? Сімдесят дев'ять вашому батькові?

Останні слова мене шарпнули назад

- Які сімдесят дев'ять?! Татові - шістдесят сім. Запала поміж нами тиша. Чути було, як серце виламує ребра.

- Чекайте, а як ваше прізвище? - озвався обкурений від людських нещасть.

- Тимчак, - проказав я з тпким приіиском, ніби не голосом, а гострим лезом ножа на якійсь тверді вирізував тих шість літер,

Він ще раз спокійно розгорну© зошита, провів пальцем по сторінці. Пожовклий ©Ід куріння палець підскочив і сховайся під синьожилий кулак. Ще не було мовлено жодного слова, а я вже почув, як мої скроневі ДЗВОНИ ПОЛИКОДНО сколихнулися, і чи то ЛІД, ЧИ кемінь почав з мене спадати.

- Ви знаєте... Не туди ГЛЛнув, - разом із димом Із себе випустив слова лікер. - У того діда прізвище Тимчій... У батько ївшого всо наче непогано... Правда, чоловічі БОЛГічки з роками вилазять, - посміхнувся,

"Чим ти жартуєш?!" • хотілося мені крикнути у цьому кабінеті з телефоном, що мів заліплєну пластирем надщерблену трубку. Крикнути так, щоб мій голос по телефонному дроті наполохав усі кабінети, де відсиджується байдужість до людської біди. Змовчав,,,

Тато сиділи на ліжку біля вікнб, завішеного блакитним небом. І якби не Синички, що тріпотіли крильцями біля иіибок, проолчи милостиню у

милостивих, бо усі хворі завжди добріють, то й не вірилося б, що надворі лютий снігом рипає.

Дідусь, про якого я все знав, лежав під іншим вікном і хапався втомленими очима за небо у своїх шибах.

Тато їли ще теплий, зварений мамою полуденок. Лікарняний запах розступався перед цілющим духом курятини. Кожен із хворих чоловіків, глянувши на бутлик у татових руках, відвертався, постогнував і, певне, страшенно хотів, щоб зараз на порозі стала у накинутому на плечі білому халатику його дружина чи донька.

- Міську, то як тобі? - питали злегенька мама. Тато витирали широкою долонею підборіддя.

- Та як? Скололи мене уколами - вже'м, як решето. А ще дівчатка в нас тут такі молоденькі, практиканточки-медсестри. Прийде до мене, щоби допомогти "по маленькому", бере інструменти свої - чуть не плаче. Тремтит. І жаль мені її, і стидно...

Тато зітхають, полохають пальцями свою сиву стерню на невиволених щоках і питають мене, питають, ніби не я до них, а вони до мене прийшли. А на розвітання якимось дуже щемно - аж я опускаю очі - цілують маму, потім мене. Пахнуть лікарнею, тютюном і полином отим, що тільки в людині цвіте. А в очах їм сиво-сиво і слізно.

Де Тернопіль, де Дубно... І звідки їм було знати, отим сусідським псам те, чого я не знав? Завивали...

Був день недільний. Я сидів за чорновиками
Не писалося. Думки народжувалися, як нежі
діти. Будильник цокав на столі своїм залізні
серцем і раптом - бах! Замовк.

Увечері прийшла теща, хоча слово дала,
не прийде ніколи до нас на квартиру, до св
дочки та онуків. Прийшла, бо мала у св
хоромах телефона.

Я зібрався і рвонув у ніч, у лютневий мороз
сніги, у горе, що спіткало душу....

Ще не розвиднилось. Здалеку бачу засвіче
вікна нашої хати. Нікого в ній немає. Диви
Відкидаю злежаний сніг із подвір'я, бо ж лад
прийдуть.

У хвіртку поволі і тихо, як дух чи тін
заходять мама. Німію, дивлюся на них.

- Ти хто? - питають.

- Ма-а-мо!..

Я розумію, що мама втратили пам'ять, - і
впізнають. Може й на краще, бо серце їх і
витримало б. Двох дітей відплакали із шести,
тут-тато...

Переступив поріг палати. Стрівся очима
тими, кого недавно бачив. Пізно... Сталося
Порожнє ліжко...

Зайшла рудоволоса жінка в білому, взяла
мене за лікоть і вивела у темний коридор
Тицьнула в руку мені щось, загорнуте в газету.

- Візьміть.

Що це?

Візьміть. Тут не вистачає семи карбованців.
І Спм віддам.

Лх тату, тату! Чи ж ви не знали, що смерть підкупна? Що й не гляне вона на вашу і мамину [(СІЮ.

І знову - не видно очей. Рудоволоса сховала іл темними окулярами. Передбачлива.

Вікували батькові печінку, легені, простату, имали на третьому поверсі, а в нього - другий Іірт. Не бачили.

і І іриходили родаки, приїздили здалеку - і він Третього - на перший. Поговорить, поплаче, '«.•курить потай і, стогнучи, на третій сходами рдується.

На третьому вже далі було від села, від .(ини, від мами, від мене, а ближче до Бога.

СПІСОВАТЕЛІ

Ну, нарешті ми удома, - з полегшею весело ^мовила Леся Степовичка - очільниця ііпропетровського відділення Національної ііпки письменників України, переступивши поріг рік міської обласної хати побратимів по перу.

І у і можна, при потребі, і переночувати на [рюзі чи на розкладайці. Що не кажіть, а це - Чини наш куточок у кожному обласному центрі, ні і а правда.

Гурт гостей-літераторів почав розсідатися, платися по малій кімнатині, заставлений

свіжими і не дуже книгами місцевих авторії гортав помережені друкованими буквам листочки. На них із цікавістю дивився з-пі керамічного капелюха керамічний хлопчина, ш простягав у пригорщі добрий десяток волоську горіхів. Гості не знали, що той парубок, за звичаї наставляв порожні долоні, жебраючи у неїмуцу письменників то внески, то кілька гривень н чарчину і кусень хліба.

Я взяв у хлопця горіха. Довго монькався, д ж і як його розчавити. Нарешті багаторічна людський досвід привів мене до щілини мі дверима. Хруснула горішина - і хруснул шакаралупка спогаду далекого і дивного.

Це було у 90-х роках, наприкінці совітсью влади, коли раптом з'явилися на наших розбити дорогах огрядні «Волги», дешево придбані Чехословаччині.

Хтось мурував гаражі, хтось на чужом металобрухті робив бізнес. А я думав, як завжді непрактично. Дякувати Богу, отримав нареш квартиру для сім'ї. Голі стіни, підлоги. Яка та «Волга»! Купив чесько-українського розмовник; виміняв гроші - і у поїзд до златої Праги Європу.

Я добре знав, як ставляться там до гостей зі сходу (особливо після танків шістдесят восьмого року). Тож вирішив не дратувати мудрий і добрим чеський люд «общепонятною», ба, навіть українською, а говорити польською і, по можливості, чеською.

Перший конфуз спіткав мене на фі енському Празькому залізничному вокзалі, у безлюдному підземному переході я знувся до випадкового перехожого: «Проше, Б, іде єст вийсьце до автобусув?». Перехожий Нпо по-польськи розтлумачив мені, але том спитав: «А скон паньство єст?». листе, який шок отримали мої сумління і 'и. допоки видали щось таке, за що мені досі 'що. Я ж не міг сказати, що я поляк з Дубна.

- 3-пуд Варшави, - швиденько ляпнув я. - і.кує пану! - І навтьоки, боячись застрягнути у /іону по-польськи із моїм лексичним запасом. Далі я старався знаходити у розмовнику овідні чеські звертання і цим викликав, і.вюся, хоч якусь повагу у чехів.

1.1 другий конфуз все-таки трапився. Я Прибнув спекотного дня у одну із кав'ярень ІТиіи доброго холодного чеського пива. І так, як було коли виймати розмовник, я по-польськи Просив у бармена бокал пива, аж побачив, що м вереді мною він дає якісь папірці з написами, ісіупати було пізно. Написав він і мені. П'ючи по, я розгледів ціну у корунах і, певне, назву);іру. Пиво чогось уже пилося без задоволення, спостерігав за тими, що виходили із генделика. и виході вони давали папірці і іраховувалися. «Пусте», - подумалося.

І лідійшов, даю папірець і гроші. Аж тут щось дама у білому мене запитала по-чеськи.

- Не в'єм о цо ходзі? - випалив.

А вона у моменті чистою польською заглядаючи мені люб'язно у вічі, - і те, і так, звідки я... Тю!

- Довідзенья! - і в ноги.

Далі витлумачував усе всім тільки українською із чеськими словами, що знаходив розмовнику. І чого ж мені, українцеві, мав то/пекти сором за московські гріхи перед цими людьми, у яких (це мене тоді вразило) навіть серед городу, де росте картопля, стояли весел фігурки кротів із лопатками.

Мені як риболову-любителю ДОСИ СТОЇТИ перед очима ставок, біля якого я опинивсі котрогось зі спекотних днів. Побачене вразило.

Під самим берегом у чистій, як сльоза, вод плавали величезні коропи. Дивлюсь, неподалії сидять двоє хлопчаків, раз по раз закидаючи диркітливі вудки. Стало цікаво, а що ж ловляті вони, коли біля берега такі поросюки ліниві соваються. Присів на траві неподалік спостерігаю, як школярі начіпляють на гачкі великі шматки хліба і без грузил закидають водні галявини поміж водоростей.

У момент попадання у ставкове чисте вікнц закипає вода, коропи цмокають, б'ють хвостами.

Раптом «дир-р-р» - жилка пружно дзвенить! як тятива. Надійна снасть виволікає до берегi золотого дзеркального невдачу.

- Ого, чималий! Оце рибалка, - думаю. Але що це? Хлопець оглядає рибину - і випускає став.

І ю-у-у! На тобі...

«Дир-р-р». Тягне другий. Вудилище дугою. Міогавий підсвинок - у руках. І знову - бульк. пьки могутня риб'яча спина почорніла під їдою.

Не вірю своїм очам. Вривається терпець - Юбую розпитати про таку забаву у рибаків, топці довго наздоганяють, що від них я хочу.)ошті витлумачують, що у них такий закон: рпа меншого трьох кілограмів - не ловити.

Ти диви! А у нас все, що спіймають, - у рбу. Несуть наші хлопчак у поліетиленових шсчках манюніх пліточок чи карасиків, їй гайте: «Нащо ж ви таку маленьку ііювили?». - «Котові». Отак.

Пригадую, як одного разу купив я у магазині [рію рибу: коропів по півтора-два кілограми, а і|ж ними кількоро сомиків вусатих пручається реї. у такій же вазі. Поніс я із синами їх до річки, ипустили ми у брудні води нашої Ікви отих ус.тіих красенів. Може, велетнями зросли вони і (Умножилися. Дав би Бог.

А ще маю гріх. Під час мого вчителювання у)ін Мокрому на Дубенщині написав я у районну гнию про те, як у луговій канаві сільські дітлахи О.інели карасів, бо так їм уже хотілося, пасучи /добу, у спекотні дні сісти з вудочками ,над ;»доймищем з міленькою водою, що мало метрів і'нідесят на метрів три. І не смикати рибку для іпіельні чи для ката, а проводити змагання, хто

більше упіймає. Ловили у відерце з водою - випускали. Їй-Богу, так було.

Вийшла газета з моїм дописом «Збулас дитяча мрія», де я щиро тішився, що зарибниг свою канаву мої учні. Правда, я замовчав фак як риба перекочувала із дядькової сажавки віднерестилася у водоймі на лузі. Чоловік, навії знаючи про це, напевне, простив би дітлашні. А| от не можу сам собі простити. Бо прочитал дядьки і тітки мою статтю - сіли у залізяки н. колесах. Приїхали до канави із сітками, а може, електроловами. Накрили береги одіялами наїдками і напитками. Виловили все доценті Вкупали свої черева і не тільки... у «дитячі мрії». Взяли саки і поїхали... геть.

Діти закидали тоді свою «мрію» боронамі/ колючим дротом і битим склом. Пече мене тої писательський гріх.

А що ж то вже зробили б наші землячки таким-ось чеським ставом? За кілька тепли ночей у ньому мало що ляскало б хвостом.

Йо-йо! Так-так. Ось де собака зариті гомосовєтського виховання.

Нема ще Бога в серцях і царя чи президент у головах. Нема ще у душах наших України. І н дивно, бо де ж їй за кільканадцять літ таї узятися, коли вимордовуваали її з нас віками. «Т цур їм», - казав Шевченко.

Долущую горіха чеських спогадів далі.

()бласний великий автовокзал - кілька оповік персоналу. Вся інформація - на Снії.орових стендах, електронних табло. А у нас? Ъл .гак!

У них автобуси стають на платформи за п'ять Ципин до відправки. Люди по черзі заходять. [Одій бере гроші і видає квитки із вказаними Ікщями. Ота-а-ак! Жодної штовханини - Європа! Пдо, крім визначених у маршруті зупинок, Вгобус не припинить свій рух. Ясно.

Заїхали машиною на луг. Трава висока, ухмяна. Розіклалися поїсти. Біжить чешка і гукає д нас щось не дуже приємне. Це ж її луг і отава Р кім - її, а ми?.. Ота-а-ак!

І Підвозить нас земляк із Тернопільщини. Дида» на рівнюній чеській дорозі шепче. Шур Орожню пачку з-під цигарок у відчинене вікно, її п-а-ак!

Шлагбаум. Стали перед нами чеські огковики. Поїзда ще не чути. Наш водій вийшов мінними, зайшов спереду, нагнувся. По якомусь й<; і сів у салон.

От холера, не зміг, - промовив сердито до йбс і до нас.

І је він хотів у чеха з фаркопа зняти гумового йичика. Мода на це тоді була. Стидно. Хоч утікай Пнропи.

Дружина водить мене, як верблюда. П'йнантажує килимами, люстрами, шубами. А я С<иї придбав тільки три чорні сорочки.

Убили невдовзі середульшого брата у порі
Находка, старшого брата не стало
Красноярській тайзі, а там і мами - у моїй Велик
Березовиці на Тернопіллі.

А поки що я у Празі ходжу по Карловс
мосту, рахую апостолів на міському годинні
що відлічує мій час перебування у золотому мі
бо ж перше вересня незабаром - пора Е
додому, до роботи, дітям - до школи.

Стою у довжелезній черзі турис
торбешників із Союзу у надії придбати квитки
поїзд. По кількох днях надії - новина: квитки
України продані на місяць наперед. Охоп
розпач. Хвора уява малює картини голодн
чекання: збирання якихось останніх ягід у з
сидіння з простягнутою рукою на чесь
вулицях... Жах та й годі.

І тут Бог дає порятунок там, де, здавало
немає надії.

Я згадую, що разом із тлумачним словничі
у мене в кишені є поетична збірочка «Співанні
з вусатим моїм портретом.

Не так давно я був із чеськими «спісова
лями» - письменниками на Всесвітньому фор
поезії «Золотий гомін». Ми всі водами сиві
Дніпра на теплоході пливли до найвищої ге
України, звідки можна полинати «до самого Бі
молитися...».

Напрочуд швидко знаходжу у великій Пр
Спілку «спісователів».

Завершується робочий день перед вихідним - але от де, от де права Леся Степовичка, міщеня, у якому горить вогнище творчого !, - рідне, напевне, у цілому світі. Це той 'ЮК, де тебе приймуть, як свого, і обігріють !!Й словом.

Милим і чуйним паням і «голкам» (дівчатам)-кам вистачило тільки підняти телефонну)і<у - і через п'ятнадцять хвилин я тримав на ІХ квитки до моєї бідової, ще «советської» іїни і відчував, як співчують вони нам. І ілять нас.

Любов ця, воістину, взаємна. Йо!!!

ЛЕЛЕЧЕ ПРОЩАННЯ

Ну і влучно ж колись люди називали свої Воіоння. Дотепно, з гумором, з відчуттям йкоренів: Дядьковичі, Дитиничі, Тютьковичі, йковиї, Жабокрики, Болязуби, Боцянівка, Ориводи. Правда, чужі пани-зайди дещо рикни по своєму: Княгинин, Радивилів, динське, Привільне, Жовтневе. Навіть ^окрики стали Бригадирівкою.

Мене ж доля закинула в село Мокре. По ,юму його і не назовеш, бо не висихали у .ньому рожні ковбані навіть спекотним літом.

Не раз мені, вчителеві Мокренської школи, ФНПІОСЯ переносити на собі через болото, бо ж і умові чоботи, літераторів, що приїздили на

зустрічі з дітьми. Я дозволяв молодим дівкам поетесам осідлувати себе. Тримав їх за трепетні пружні литки і віз до самого порогу під веселий регіт дітлашні, якої ходило у цей храм науки десі біля шести десятків.

Сиділи у класах вони по кільканадцять, п(кількоро, а в одному-було двоє: рум'янощокі відмінниця Світланка і нещасний хлопчини Миколка. Чого нещасний? А спробуйте бути щасливим, коли тебе на кожному уроці щомії вчителі на допит викликають.

Він ще перші два-три уроки якомь терпиті таку наругу над собою, а потім «вимикається» дивиться у вікно і молиться на дзвінок, Щ(зберігався в учительській і через кожні сорої п'ять хвилин баламкав у коридорі.

Не давалася хлопцеві наука, не йшла Злився він на неї. А от душу мав добру і ніжну. Зі що й любила його Світлана, бо давала щораз; списувати і руку піднімала постійно, абі захистити від учительської напасті однокласник й однопартника.

Була пахуча весняна пора. У селі буялі зеленню городи, цвіли, аж захлиналися в білії повені садки. Те цвітіння вицілювали збуджен бджоли і чманіли. Сонце пускало по класни) дошках веселих зайчиків. Потріскані грубки підліплені і підбілені, відпочивали від курногс вугілля і глибоко дихали через високі комини ще чеської будівлі чистим літеплом неба.

Ікн вже там наука!
ііпчаткам чепуритися кортить, а хлопцям -
футбол на пасовиську, палити вкрадені у
ій цигарки за клубом і рости, аби швидше
и від надокучливої науки. Що кому...

, оі Миколка якогось дня на перерві приніс
оїї лелеку.

Миколо Михайловичу, він помирає. Я
І.ЮВ його у людській озимині. Вже ходити не
, - ледь не плакав хлопчина. - Цей боціон
им навесні у наше село повертається. Он
в сухому ясені їхне гніздо. Він пролітав між
онопытними дротами - і його вдарило
юм. Впав - і зламав крило. Тримали його у
а він нічого не їв. Ото й випустили
ІІІІ.

І оглянув знесилоного нещасного птаха,
пане крило розпухло і гноїлося.

Миколко, - прошу, - біжи до фельшерки.
і вона дасть шприца і пеніцилін.

Іоселили ми лелеку у шкільній комірчині,
і кожні шість годин я давав йому укол під
і Дивно, але він, як людина, мужньо терпів
цивився на мене круглими терновими очима
;и деколи шипів: ш-ш-ш-ш.

плахи почали носити нашому хворому жаб.
пій відро із тією живою їжею перед ним. Він
вся на ноги, запускав дзьоба у каламутну
повив голопуцька, виймав. Якусь мить, наче

придивлявся, хто це, потім клацав дзьобом, аби приголомшити жертву і напівживу ковтав.

Лелека показав нам, які жаби неїстинні. Він їх сердито жбурляв назад у відро і відвертався, даруючи їм життя.

Невдовзі пухлина у лелеки зникла. Вже можна було промацати зламані кісточки і, о горе, вони вже почали неправильно зростатися.

Готую хитромудру шину, бинти, кличу на підмогу вчителя біології і ламаю сердешному птахові неправильні зростки. Він міг би нам повибивати очі, але, виявляється, що ця птаха вірить людям і тільки стогне та шипить. Перетерпів і забинтований стишився.

Так у школі з'явився ще один вихованець, котрий, освоївшись, почав повагом походжати по шкільному подвір'ї. Грів своє крило на осонні, ловив у траві жуків, черв'яків, одганяв сільських котів та собак.

Минула пора екзаменів. Прийшло літо.

Ми з Миколкою і Світланкою гонили нашого буслика на випас у довжелезну канаву за селом. Запустимо його у рогіз, де води по щиколотки, а самі розійдемося у два боки на чималу відстань. От він іде в одну сторону, їжу собі виловлює. Гляне, що хтось над канавою сидить, - поверне назад. Отак напасеться, напасеться - і до школи, у комірчину.

Добиратися мені із міста в село Мокре було далеченько, та й моя відпустка уже починалася.

Сім'я бджола похлюпатися у теплому Азовському морі.

Хоч вам у приймаках, та забрав я птаха у ті ж самі приймаки До тещі. І якогось дня, знявши із крила шину, повіз я лелеку в нашу районну лікарню де рентгенолога, який виявився напрочуд доброю і чуйною людиною- Та ще й прізвище мав Лебідь.

Йому вперше у ЖИТТІ довелося рентгеноувати білогрудого крилатого хворого, а пізніше і допомогти доглядати його.

А далі була травматологія, куди збіглися лікарі і медсестри, Кожен старався глянути на красеня-птаха, що з далекої Африки, де на нього полюють місцеві племена, через мертві піски пустелі добувається до України і вже, певне, не одній українській сім'ї приніс у дзьобі немовлятко.

Травматолог уважно оглянув місце відкритого перелому крила, подивився на знімок, зробив невеличку операцію: видалив кістковий нарост, що випирав через шкіру. Дав дуже дефіцитної мазі для швидкого загоювання.

Дізнавшись, що я сам складав кістки, поплескав мене по плечі і сказав те, на що я так ревно сподівався: «Буде літати». Всі присутні втішилися за лелеку як за свого найближчого родича.

Збігло літо, осінь, Розквартирувалася зима у Мокренській школі. Кріпущі морози підступили

недоречно і для буслика прийшлося шукати тепле житло. На свій ризик я вирішив поселити його у порожній шкільній кімнатинці.

Миколка серед зими умудрявся приносити йому по піввідра жаб, яких вигрібав із болотистого дна сільського потічка.

Хтось із моїх учителів накликав на мене санстанцію.

Приїхав її головний лікар. Побачив нашого красеня, поспівчував мені і дозволив птахові перебути зиму у школі.

Невдовзі зима перехлюпала замерзлими ногами через Мокре і пішла геть.

Шкільний постоялець уже виходив на відтане сонце, грів крило і махав ним, махав, розробляючи для польоту.

Відбаламкав і змовк у вчительській великий латунний дзвінок. Дітям - літні канікули, а мені, директору, прийшла робоча відпустка: власноруч міняю шкільне освітлення. Чорні довгі дроти, на яких у чорних патронах майже над партами висіли жарівки, викидаю геть, а ставлю більш сучасне денне освітлення.

Лелека ходить надовкола школи і заглядає своїм терновим оком на те, що я майструю попід стелею.

Пам'ятаю випадок. Приїхав якимось у школу заврайвно із розкішною колегою. Це саме він,

коли мені прийшов із Києва виклик на нараду-семинар молодих поетів, сидячи на доброму підпитку у своєму районному кріслі, цмулячи цигарку, прорік: «То ви ще й вірші пишете? Я не бачу потреби вам їхати на цю нараду».

І тільки інспектор-філолог Микола Миколайович - Царство йому небесне! - перестрівши мене у коридорі, мовив: «їдь. Я візьму все на себе...».

Отож обдивилися мої гості школу, двір, де стояв смішний дідуган, вирізьблений мною із грубезної колоди дітям на радість. Попався їм на очі і наш лелека.

Жодних емоцій не проступило на обличчях. Вже сідаючи у легковика, дама раптом випалила, показавши свою комуністичну «бдітельность»: «А що це ви, Миколо Михайловичу, розводите у школі лелек та ще й одягнені у джинси. Ви ж - директор. Як ви можете пропагувати буржуазну моду? Не харашо...».

Посміхнувся я про себе і сплюнув услід даленіючому районному начальству.

Літо наповнювало теплими бурштиновими медами земні стільники. На шкільному дворі стала і запахла копиця скошеної отави.

Наш буслик злітав уже на неї і звідтіль заглядав кудись понад школою, понад деревами у небесні блакитні простори із білими високими скиртами хмар. Щось собі постійно і вперто думав, чистив пір'я та злітав зі свого сідала, тримаючись на крилах уже кілька десятків метрів.

Невдовзі подався він уздовж сільського потічка у зарості комишу та очерету, де часто міряли мокренські мочарі інші старі і молоді лелеки. Можливо, пару свою шукав.

Це було вже після Спаса. Я по обіді, обходячи сільські калюжі, пішкував уздовж залізничної колії. Ще здалеку побачив на металевих електропідпорах на місці зупинки електрички пару білоперих лелек. Звідки вони тут? То ж наче давно вже відлетіли їх родаки у вирій. Пришвидшив крок.

- Бусю! Буслику! - загукав я, впізнаючи його, бо час від часу він ще підсмикував загоєне крило. І, о диво! Пара знялася, полетіла просто на мене. Широкі дужі крила засвистіли за півметра над моєю головою.

- Бусю! Буслику! - розчулено гукав я.

Птахи зробили коло і знову пролетіли наді мною так, ніби хотіли, аби я подав їм руку. Вони протинали осінню холодніючу синь і даленіли.

Це було найдорожче прощання у моєму житті.

ГРІХ

Назар перехрестився, поцілував Євангеліє і хреста, що лежали на аналої, нахилився - і на його голову лягла єпитрахиль та рука священика, котрий пошепки промовляв слова молитви і запитував, чи кається чадо Назарій у своїх гріхах.

- Каюся, - відповідав, як завше, Назар, але про себе тримав щось, на що хотів лише Божої ради.

Батюшка взявся уже прощати і відпускати гріхи, але сповідальник поспішив зупинити його своїм зізнанням:

- Я вдарив людину.

Отець хвилину помовчав, проте, добре знаючи свого прихожанина, не розпитував подробиць, а продовжив:

- Але каєтеся?

Назар не був готовим до відповіді, бо у нього змагалися різні думки щодо цього. Але, щоб зняти неприємний тягар із душі, він по якійсь хвилі відповів:

- Каюся.

- Прощаю і відпускаю тобі усі гріхи твої в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь, - чулося над головою.

Назар випростався, поклав на тацю дві гривні, попросив благословення, відійшов і став на коліна біля великого розп'яття. Промовляв «Отче наш» тричі. Сам собі таке присудив, бо священник не дав йому жодної покути.

Тиждень тому, у неділю, Назар ішов додому із гамірного ринку, що, як мурашник, невпинно кишів тисячами людей неподалік. Стояла немилосердна спека. Мучила спрага.

Зайшов по дорозі у магазин. Купив розливного холодного пива. Присів із ним на вільне місце біля столика, що стояв надворі під

Мова до добра не вела, і Назар, покинувши дивне товариство, із неабиякою образою і злістю подався додому.

Сьогодні цей широколиций чоловік напідпитку насмішувато дивився через стіл і, бажаючи у своєму гурті продовжити недавню дискусію з націоналістом, ніби жартома, але в'їдливо нагадав про неї.

Назар не мав наміру встрягати у розмову з хамом хохлом, але все ж для нього і тих, що сиділи поряд, розповів про козацького отамана Сірка, який, звільнивши з неволі українців, вів їх кримськими степами на рідні землі і як частина із них почала нарікати, що дорога тяжка, що там у неволі вони призвичаїлися уже так-сяк жити.

Тоді Сірко сказав їм: «Хочете повертатися - повертайтеся. Я вас не неволю».

І повернула частина люду назад. А коли вони зникли за горизонтом, отаман приказав своїм молодим козакам наздогнати їх і вирубати в пень.

Наздогнали козаки. Плакали і рубали, аби сліду рабського не лишилося.

- Ти об чом ето триндіш?! - гаркнув через стіл хохол.

Назар підвівся, спаленівши від люті. Підвівся і той за столом та вхопив широкою п'ятірнею, наче клешнею, порожню пляшку з-під горілки.

Компанія, відчувши недобре, зацитькала, зашикала.

Назар викинув пластмасову тару, у якій було пиво, у смітник і пішов знервований у свою вулицю подалі від гріха. Та вже, коли блиснуло в небі, - чекай грому.

Це сталося, коли Назар по якійсь годині-другій знову прийшов до магазину, а його на порозі перепинив зухвалим вигуком широколиций:

- Как?! Ти опять здесь?!

Терпець у Назара урвався. Слова вже були зайві. Грішив щиро. Його рука, як важка булава, вдарила за матір-українку, за короля Данила... Більше бити не було потреби.

З того часу хохол довго не з'являвся між люди, а з'явившись вже без реготу і зухвальства пив своє чи пиво, чи горілку. І оглядався...

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

РІКА

КРАВАТКА

Іван стояв над унітазом у туалеті. Тішився своєю розпашілою плоттю - зранку його дружина Юля була вже надто настирливою і жагучою. Приємна млість від задоволення розтікалася йому ще й досі по найтонших жилочках, солодко поболювали пошкрябані гострими нігтиками дружини спина і сідниці.

Аж тут, перебиваючи щемну музику ще теплих чоловічих вражень, «фа-а, фа-а-аі» пробилося через віконні рами, через кімнатні двері.

- Ва-а-ню-у! Твій Володя приїхав! їжа - на столі.

Не забудь краватку одягти, - гукнула зі спальні змореним і тягучим голосом дружина. - Скажи йому, щоб не трубив щоранку. Нехай у двері дзвонить, а ні, то купи йому мобільний. Хай через нього дає тобі знати, бо ж сусіди скоро будуть клясти,

Іван спустив воду в унітазі, змив під умивальником руки. Взяв із полиці одеколон і попшикав ним собі за вухами, на сорочку і штани. Посміхнувся сам собі у дзеркалі. Почовгав свіжими шкарпетками до шафи, знайшов крапчасту краватку, розтягнув на ній петлю і всунув туди голову голови міської ради. Так-так, саме так, бо місяць тому вибрали його люди з-поміж трьох претендентів на цю посаду.

Повірили йому Іванові Бирці - інженерові ливарно-механічного заводу, людині із правими,

майже «рухівськими» поглядами. Синові простих волинських селян, які вчили його змалечку молитися перед святими образами за себе, за них і за Україну, вимкнувши на час молитви «брехунця», який щоранку будив хату осоружним: «гаваріт Масква...».

Іван ухопив зі столу бутерброд із ковбасою, яка пахла підозріло чимось, тільки не м'ясом, сьорбнув кілька разів солодкого чаю із горнятка. Забіг поквапом до спальні.

- Па-па, сонечко, - поцілував ще невихололу, ненафарбовану дружину і війнув на неї запахом одеколону. Заглянув до дитячої. Там ще спала його доня-школярка. Втішно по-батьківськи помилувався її розкиданими по ліжку точеними ніжками.

Взувся біля дверей і вийшов, легенько зачинивши за собою двері.

У дворі понад містом, понад будинками бу?ю повно чистого високого неба. День мав бути спекотним. Іван попустив петлю краватки і сів у свій службовий легковик голови.

Думки перемкнулися від суто чоловічих до державно-господарських. Кілька найголовніших випиралося наперед: «Чи зможу я сьогодні хоч якось показати апаратові ради, що я вмілий керівник?», «Чи зможу я, взагалі, змінити щось у нашому місті на краще?», «Чи підтримають мене, демократа, патріота, кадри, які сидять ще із

комуністичних часів і окопалися надійно сьогодні?». Вони ж голосували проти мене - за свого «таваріща» - колишнього голову колгоспу.

І не позбутися їх, і як разом із ними плуга перти?

У приймальні - купа людей, наче перед вратами до раю. Секретарка, як святий Петро, чекає вказівок від шефа, кого впускати.

- Доброго ранку! - привітався Іван і прожогом до свого кабінету, за стіл, завалений паперами, які потрібно перечитати і розписати по заступниках, по відділах і службах.

Пригадалася приповідка одного старого партпрацівника, яку той колись розповідав про надто доскіпливого трудоголика-службовця, котрого тягнули мужики перекурити, а він віднікувався, бо багато, бач, паперів опрацювати треба. Ото вони йому і приповіли:

- Жив собі, - кажуть, - мних. Мав багато книг. І лайно знав у них. Пішли! - реготали.

Телефонний дзвінок відірвав Івана від паперів.

- Слухаю, - сказав він у трубку.

- Доброго ранку, пане голово! - Долетіло по дроті з того боку.

- Доброго ранку.

-Ткачук... Обласна адміністрація.

- Радий чути, Петре Петровичу, - вдаваним веселим голосом відповів збентежений голова, чекаючи якоїсь наглої новини, - і діждався.

- їдемо сьогодні вітати вас із обранням. Ви Іване Степановичу, певне, вже потроху призвичаїлися до свого високого крісла, вникли у проблеми вашого міста, накреслили плани дій. Можливо, поради потрібно якої, підмоги. То давайте десь на галявині і поміркуємо. Зі мною заступник начальника обласного відділу внутрішніх справ підсяде. То як ви? Готові прийняти наші вітання?

- Звісно, Петре Петровичу, яка мова! Коли вас чекати? - забелькотів Іван.

- З обіду. Як сонце водичку добряче прогріє. Я чув - там у вашому районному лісництві хатинки над ставком є. Може, ми там чарку за ваше здоров'я і перекинули б, розумієш.

- Організуємо, Петре Петровичу, - лаючись у душі, відрпортував, чухаючи голову, голова. А з того кінця дроту:

- Гадаю, і місцеве ваше начальство хай би до нас приєдналося. Вам же потрібна підтримка силовиків. Кстаті, заступників своїх залиште на службі, а ми у тісному колі раді будемо вітати демократично обраного мера. Звісно, голову району не забудьте гукнути. Ми ж із ним давні друзяки.

- Добре, обов'язково, - коротко і ствердно відповів Іван.

- Ну, то що? Десь о п'ятій по обіді чекайте. Всього вам доброго!

- До зустрічі! Чекаю, Петре Петровичу, - якимось аж не своїм, а овечим блеючим голосом

сказав голова. Поклав змокрілу від спітнілої щоки трубку. Йому зробилося млосно, і він знову попустив на шиї петлю рябої краватки.

- Світлано, зайти, - попросив по внутрішньому секретарку. Дав необхідні вказівки. Прийняв кількох людей. Підписав папери, що «горіли». Зіслався на свій неприємний день - і гайда до голови району. Ставок же - на його теренах.

Закрутилася голова у голови Івана Степановича.

Дав знати дружині, що гості поважні нагрянуть, вітатимуть. О-та-ко-ї...

У просторій кімнаті чималого мисливського дерев'яного будиночка, до якого заглядали лапати сосни, і який пах мишами і цигарковим сопухом, за добротним дубовим столом, шикарно накритим бізнесменом - власником елітного ресторану у місті, - сиділа компанія, готова до подвигів. Серед них - гості з області, шефи райвідділів міліції, СБУ, податкової, прокурор, районний голова, ну і, звісно, бізнесмен-меценат.

А кінець столу всадили збентеженого і спітнілого Івана. Він краваткою ледь не потрапив у салат, але вчасно змахнув її зі столу, затагнув тугіше, вибачливо окинувши оком гостей, ще раз перевіривши, чи усім поналивав.

- Шановний, Іване Петровичу, - звівся із-за столу посадовець з області - опецькуватий чоловічок. - Дозвольте привітати вас із обранням на високу і відповідальну посаду голови найчарівнішого і древнього міста нашої області.

Громада віддала вам більшість своїх голосів, обрала своїм отаманом, так сказати. А що ж то за отаман - без булави та шаблюки? Тостуючому подали пакунок, з якого він дістав дерев'яну булаву і скляну подарункову шаблю з коньяком усередині. - Беріть, Петровичу, керуйте. А такою зброєю будь-кого можна перемогти. Козацького вам здоров'я, розумієш, і одваги. Підійшов до Івана. Вручив. Потис руку і, по-брежневськи цмокнувши, пішов до своєї чарки, яка застрягла між його товстими пальцями, як між дійками вдовоаної телиці.

- За вас, Іване Петровичу! Прошу першу - до дна! Всі піднялися.

- За мера-а-а! - Загуло з усіх сторін.

Іван стояв із дерев'яною булавою і скляною шаблею, яка на паперовій етикетці рябіла п'ятьма зірочками. Не знав, куди це подіти. Врешті, булаву поклав позаду себе на підвіконня, а шаблю залишив на столі між тарілками з наїдками. Стоячи вихилив чарку. Всі дружно зробили те саме - і до закусок. Зашипіла, забулькотіла мінералка, зачвакало круг столу, заплямало, забрязкотіло. А із кухні доносився дурманячий запах ще чогось незвіданого і спокусливого. Там кувоварив шеф-повар із ресторану.

Пішли тости. Спочатку довгі і зарозумілі, далі коротші і тупуватіші. А ще далі дух спекотного літнього дня і різкий подих зеленого змія почав

роздягати гостей: скидати краватки, розстібати сорочки, попускати на кілька дірочок ремені. Наверх полізло єство, що сиділо у кожному.

Іван, сам уже трохи п'яніючи, почав ловити спочатку легенькі жарти-підсмішки згуртованої давно, збитої і спитої компанії, яка вже перейшла на масні анекдоти, дурнуваті бувальщини.

Добірний мат почав заповнювати проміжки між словами і думками сп'янілих ораторів.

- Іване, бляха-муха, давай з тобою вип'ємо, - пробився через гучні балачки голос районного голови, кремезного чоловічи, єству якого вже було так добре, що його черевце, напаковане їжею і позбавлене контролю, розстебнуло гудзики мокрої від поту сорочки і вільно собі булькало через дупельце пупа.

- Наливай, бляха-муха! Я - комуняка - вип'ю з тобою рухівцем. Він раптом гикнув і додав: - Бандерівцем. Наливай!

Іван через хміль у голові криво посміхнувся. Підійшов до настирливого колеги, налив чарку - аж порвався поверхневий натяг і горілка розлилася на стіл.

- Даруйте, це я по щирості.

- Фігня, налий собі. Давай за нашу Україну, бляха-муха. За такий тост мусиш - до дна, бо інакше - ганьба-а-а! Давай! Щоб ми у ній добре жили!

Івану не залишалось нічого, як тільки випити. Випив.

- Отак, молодець, бляха-муха. І я, диви, п'ю. Вміст чарки пропав у животі районного керівника, закуска, правда, вже туди йти не хотіла - тільки мінералка зі славного міста Острога.

- Братва-а-а! Пішли до ставка скупаємося, бо вже мотори перегріваються, закипають! На березі постелено і пиво холодне є! -- почувся голос із дверей. Гості рухнули.

Ставок дивився на уже нетверезу компанію чоловіків білими очиськами наполоханих латать. Жаби шубовснули у воду, пирснула од берега риба.

На ряднах у двох великих мисках пахли кропивою зварені раки, поблискували і вкривалися рососою пляшки «Оболоні» з холодильника.

Почали вистрілювати корки, затріщали червоні клешні. Товариство підіймало до вечоріючого неба «підзорні труби» пляшок, ніби хотіло видивитися першу яскраву зорю,

- Ви, як собі хочете, а я - у воду, - сказав погеройськи підпилий полковник МІЛІЦІЇ з області. Скинув сорочку, роззувся, зняв штани. Смикнувся до краю берега у трусах, але спинився.

- Є ні, форми мочить нсльзя! " скомандував сам собі. Зняв труси і гукнувши: - Прошу делать, як я! - з розгону животом лягнувся у чистий лісовий ставок. Заіржав від задоволення, чи від раптових обіймів води, і поплив, широко кидаючи руками по хвилях, форкаючи носом.

- А що, товариші, хороший приказ, - підвів резюме прокурор. - Жінок же немає. Покажемо, хто на що вдався. Тільки ж дна глибоко не поорить.

- ГИ'ГИ-ГИ'И-и! - заляскотіло над плесом.

- А шкода, бляха-муха, що дівчат нема. Хай би спинку помили, полоскотали. Що ж ти, Іване, не допрацював? На догану нариваєшся, - зареготав районний голова.

- Як потрібно, то зараз будуть, - самовпевнено заявив бізнесмен і поквапом пішов до своєї іномарки, де заколисаний звуками попси дрімав на передньому ойдінні його водій-охоронець.

Братва, блимаючи білими сідницями, штурмувала гладінь ставу, здіймала шалений шум і регіт.

Іване Петровичу! А ви чого досі - у штанях? - загукали з води. - Неподчиненіє приказу?! Такого у нас не має бути!

- Та я,,,- забелькотів сором'язливо сп'янілий Іван. - Та я, того, не зовсім добре плаваю.

- Не вмєш - навчимо, не хочеш - заставимо! Ану залазь, бляха-муха, хрещення приймати! - лящав понад водою знайомий уже голос. - Що ж то за мер міста - невихрещений, а то попросимо нашу міліцію і СБУ у примусовому порядку за руки, за ноги у туфлях і штанях - у води наші йорданські вкинути. Залазь, кажу, бляха-муха! Тримайся, Петровичу, нашої купи, а все решту - до ...упи!

Іван довго розтягував петлю краватки. Відірвав гудзика, знімаючи сорочку. Порозкидав урізнобіч свої туфлі, шкарпетки, штани. Хвилю повагався, а тоді плюнув, зірвав із себе труси, запахав їх у кишеню штанів і скочив у збовтану воду до гурту п'яних аборигенів - вождів «червоношкірих» племен.

З ними краще викурити люльку миру і зарити чи пропити свій томагавк. Івану хотілося почувати і себе вождиком. А для цього ритуал старійшин мусив сповняти.

По якомусь часі ледь протверезілі голяки, рачкуючи, по одному, почали вилазити на берег невеликої лісової водойми, що круглодобово була під пильним оком сторожа. Десь глибоко у хащах лісу висока металева сітка загорожі не пропускала сюди сторонніх людей і тварин. Тут нагулювали жир для «державних» гульбищ карпи, полохливі лини і золоті карасі. Чимало їх лягло сьогодні кістьми на пательню і потрапило в юшку, до якої, ледь утомлені плавбою, але збадьорені обласні і районні вожді були готові.

Сідало десь за високими густими соснами сонце. Сутеніло. Зліталися вампіри комарі попити гарячої крові, настояної на пивному солоді, на горілці і коньякові. «Гуляй, братва!» - пищали ті, що вже смокнули гримучої суміші, тим, що тисячами пхалися у відчинені вікна і двері мисливського будиночка. Багато з них мужньо

помирало на щоках, лобах, потилицях, грудях і животах державних мужів, що з великими горнятами гарячої перченої юшки ішли на нові застільні подвиги.

Іван, підсвідомо розуміючи, що треба вижити, не впасти лицем у «холодець», почав симулювати, не йти на передову п'янки, а відсиджуватися в окопах і не допивати. Але його вистежували видючі застільні комісари. За Незалежність, за Україну, за міліцію, прокуратуру, податкову, за бізнес і секс пити примушували. Іван пручався, як міг. Та його зловили під руки і, регочучи, підвели до старезної сосни.

- Приймай присягу, голово міста, бляхмуха, - командував районний вождь-шаман.

Іван прийняв їхню, як йому здавалося, гру. Із легкістю впав на коліна, бо ноги уже не хотіли тримати напompоване горілкою тіло. Важко, наче супутники на орбіту, підвів очі вгору - а там, в озері вечірнього неба, закружляли тіні високих сосен і постаті п'яних вождів-шаманів, що реготали і заливали йому в рот на честь священного ритуалу посвяти у мери ритуальне дурманяче зілля.

- Будеш нас слухатися?! - питали тіні.

- Буду, - ледь повертаючи язиком, казав Іван, обома руками намагаючись розірвати, розтягти вузол замацаної масними пальцями краватки. - Буду, - шарпав ту клятву петлю, наче хтось невидимий силувався зтягти її йому на горлі.

Раптом з лісу прорубали собі дорогу фари легковика. У разючому світлі на великому екрані ночі застигли п'яні постаті священнодіяства. Серед них стояла людина на колінах. Клацнули дверцята - із салону іномарки вирвалася гучна попсова музика і з вереском вискочили хітливі дівахи. Феєрія розпочиналася. Ніч упивалася своєю владою серед волинського лісу.

Іван прокинувся удосвіта - перелякався. Перед очима була незнайома стеля. Пахло чимось чужим і неприємним. Очі з болем розверталися надовкола. Вмить отямився, шарпнувся на твердому ліжнику. Поряд лежало голе дівчисько, спало. Чорні тіні від туші довкола дівочих повік, ореол дешевої кровавої помади довкола губ і на тоненькому ланцюжку - маленький срібний хрестик. Він лежав поміж розпашілих і невизрілих іще груденят. Знадвору доносився регіт ставкового жаб'ячого народу і голоси пробудженого лісу.

Через немилосердний біль у скронях Іванова голова видавала шматками, як туалетний папір у нужнику, уривки спогадів про вчорашнє. Десь посередині його ества прокидалася совість - і мучила.

Іван обережно підвівся. Гарячково почав збирати розкидану одягу.

Похапцем одягнувся. Підняв із підлоги довгий вим'ятий пас крапчастої краватки. Нервово

тремтячими руками в'язав петлю. Нарешті накинув і затягнув її на своїй шиї міського голови.

ВУЖИХА

Він і Вона йшли старим гамірним містом.

Надовкола форкали, човгали гумовими копитами вітчизняні та імпорتنі коні, вигукували різними голосами брудні дворища багатоповерхівок.

Він і Вона вдавали закоханих, що мріють пов'язати свої долі, хоча ніхто з них долі своєї не знав, а просто від народження випишував траєкторію, що була накреслена згори.

Вони, як дві зовсім різні планети, у даний час наблизилися у людському всесвіті. І Вона взяла Його під руку чи то від почуття, чи від життєвої втоми та самотності. Він і Вона вдавали, що минуле залишилося далеко позаду. А воно, насправді, вибігало наперед, озиралося на них очима, від яких не було куди подітися.

Раптом Його увагу привернула дітлашня у дворі.

Кілька хлопчиків і дівчаток наполохано задкували на клумбі, а запопадливий школярик бив щось лозиною. А те щось рятувалося невмілою втечею у траву, та марно.

Він випустив руку напарниці, підбіг до дітей - і побачив на вим'ятому газоні напівживого покаліченого вужа. Одігнав нападника. Нахилився. Схопив за маленьку плескату голівку із

жовтими цятками, підніс догори довге, красиве, звивисте тіло.

- Хто ти? - подумав. - Він чи Вона? Як ти опинилося тут між асфальтів на свою погибель?

Вуж дивився незмигну і шипів, виставляючи роздвоєного язичка.

- Нащо воно тобі здалося?! - гукнула Вона. - Ще з гадами клопоту не мав? Викинь зараз же!

Він не відповів, а мовчки сховав побитого вужа у поліетиленову торбинку і поніс.

Ішли до Неї додому, бо свого пристановища на даний час у Нього не було. Ночував у чужій хаті. Саме ночував, бо днювати у тій хаті не міг. Рятувався на роботі між людьми.

А ще як довідався, що сусіда горластий покрадь від своєї дружини колись частенько шукав «гречаного меду» у цьому дворі, то яке вже там днювання та й ночування.

- Що ти думаєш із цим вужакою робити? - не вгавала Вона, коли зайшли на подвір'я.

- Покладу надворі у ящик, наллю у тарілочку молока, щільно накрию. Нехай оклигає. А там випущу у верболози коло річки. Тож колись вужів до хат принаджували, аби мишей ловили. Можемо до Твоєї домашньої мишви його засватати?

- Ти мені хоч у хату не смій заносити цю бридоту. Я ненавиджу змій, - сичала Вона.

Надійшла ніч і стала над містом. Довго стояла - аж до ранку.

Почало сіріти. Він обережно, аби не торкнутися великих розпашілих грудей жінки, переліз від холодної стіни на другий бік ліжка, наполохав у сінях мишей. Вийшов надвір. Заглянув у сховок, де залишив побитого квартиранта, — і, О диво! У куточку ящика, біля блюдця з молоком, лежало маленьке біле яєчко.

- Так ти - самка! Побита, а все ж зберегла у собі крихітне життя, - втішився Він. Підніс яєчко навпроти ясніючого сходу. Через тоненьку шкаралупку проглядалися обриси чогось дрібнюнього і живого.

- Ти стала матір'ю. Як же ж вигріти оцього твого сина чи дочку?

Придумав. Узяв склянчину, устелив ватою дно, поклав туди яєчко і поставив під увімкнену настільну лампу на підвіконні.

- Грійся, вуженятко, рости...

Тремку породілю обережно поніс до ріки, що була неподалік і нагадувала йому про минущість усього та неперебутність, бо текла і текла.

У її очеретах і верболозах кишіла тьма-тьмуца усякої стрибаючої, повзаючої і бігаючої поживи.

Випустив окату вужиху, як щось рідне і дороге, в надії, можливо, зустріти колись.

Пішов на роботу. Відднював між людьми, а надвечір - до її хати, до підвіконня.

- Де яєчко?! - вигукнув, ще надіючись віднайти його в іншому місці помешкання.

- Я викинула. Ти бачиш, чого надумав: зміюк у хаті вигрівати! - бахнула дверима.

Геть споночіло. Знадвору доносився гучний підпилий регіт сусіда. Від ріки насував тяжкий, вологий, аж липкий холод. Знову приходила ніч.

Він сидів за столиком у літній кухні в темряві з широкого відкритими очима. Дивився в себе.

ЗИМОВА НОВЕЛА

Ранкове місто, закидане снігом-

Михайло етріть біля вікна, по шибках якого уночі бігали морозні ласиці - і замерзли. Він їх торкається пальцями - тануть, утікають.

Відпровадив до школи синів. Доїв після них із пательні ним смажену картоплю. Пора на роботу.

Дружина - в онкодиспансері: одужує після операції. Слава Богу, що нічого злякисного не виявилось. Завтра виписують. Треба підготувати їй одяг, бо, коли лягала у лікарню, то всю вдяганку передала старшим сином додому.

Михайло заглянув у шафу, але дорогого зимового пальта із хутряним коміром з піщаної лисиці н@ побачив. Що за чудасія? Де ж воно? Син не міг повісити таку річ деінде. Заглянув до шафи у спальні - нема.

Мабуть, все-таки одежа - у лікарні.

Рипнув дверима квартири, забрязкотів ключами. Пішов у сніги.

На роботі душа чогось була не на місці Рахував довгі години, а потім не йшов, а біг додому, обпікаючи морозним повітрям легені.

Діти вже були у квартирі. Стояла незвична тиша. Старший сидів за своїм письмовим столом, робив уроки чи вдавав, що робить.

- Сину, де мамина одежа? - якомога спокійніше запитав батько. Запала німуща мовчанка. Затремтіли у хлопця пальці на розкритому білому зошиті. Перелякано, чекаючи велетенського грому чи кінця світу, дивився на брата менший.

- Її вкрали, - через повінь сльози якимось аж чужим голосом промовив хлопець

- Як вкрали? Коли?

Син плакав і розповідав. Він знав, що батько не битиме, бо ніколи його не бив, але плач душив йому горло від безвиході і невідворотності того, що сталося.

- Мама сказала зайти у гастроном, купити хліба. Я зайшов, а там - черга величезна. Довго треба чекати. Вирішив поставити сумку з маминою одежею під колону.

Дійшов до прилавка, купив хліб - і додому.

Тільки через якийсь час згадав - побіг у магазин, а сумки там уже не було. Думав: продавці заховали. Сказали, що не бачили...

- Чого ж ти мені одразу не розповів? - запитав розгублений батько. Хлопець знизав плечима, сьорбав носом і мовчав, тремтячи усім тілом. Михайлові вже не стільки було шкода пропажі, скільки вбитого непроханим горем сина.

- Сьогодні приходив до школи якийсь дід, - несміливо взявся рятувати безвихідь менший. - Знайшов мене на перерві і запитав, чи ми нічого не губили.

Від цього несподіваного повідомлення сталеві обценьки, що затискали татове серце, почали поволі розтискатися.

- Ху-у-у! Слава Богу! І що ж далі?

- Сказав, щоб ми сьогодні приїхали і забрали те, що згубили, бо завтра буде вже пізно.

- Адресу назвав?

- Назвав.

-Ти записав?

- Я хотів записати, але у ручці не стало чорнила.

- Як?! - відчуваючи, що рятівна ниточка вривається, вигукнув Михайло. - Ти не міг попросити у когось?!

Син зітнув плечима, винувато опустив очі. Знову запало крижане мовчання.

Так-от чого плаче старший зрозумів батько.

- Який той дід із себе? - спитав.

- Зарослий, неголений. У чоботях.

- А ще які прикмети? Згадуй, згадуй, синку! Хлопець нишпорив у своїй пам'яті.

- А, він - без руки, - додав.

Михайло враз пригадав цього безрукого худого старця, що неоднораз траплявся йому 'на очі у магазинах і на вулицях. Це вже щось. Його віднайти можна, але чому він пригрозив, що

завтра буде пізно забирати пропажу. Напевне, продадуть.

- Сину, пригадай адресу, яку дід тобі назвав, - лагідно попросив батько. Син заперечно захитав головою:

- Я забув. Пам'ятаю тільки цифру сім.

- Добре, а може якісь почуття викликала у тебе назва тієї вулиці? Приємна вона була тобі чи ні? Чи, можливо, походила вона від чийогось прізвища?

- Ні, не прізвища, - відповів хлопець. - А назва була приємна.

- Добре, синку, - продовжував батько свій допит і відразу прокручував у пам'яті відомі йому назви вулиць, що мають у собі приємні відчуття:

-Дружби, Квітнева, Миру...

- О, Миру! - схопився хлопець. - Миру.

- Точно?

-Точно.

- Ти впевнений? Подумай добре.

-Так.

- Ну, гаразд. Тоді одягайся - їдемо шукати, бо вже сутеніє надворі. Де вулиця Миру, я знаю.

Жарина надії роздмухувалась і горіла.

Одяглися. Михайло взяв у пакет дві пляшки спирту, яким недавно віддячила йому фірма - виробник цього продукту за виготовлення ескізу етикетки.

Як би там не було, та ціна втраченого у багато-багато разів більша.

Заговорила совість у людей - нехай вип'ють за неї!

Добулися автобусом до вулиці Миру. Вийшли у морозний вечір. Номер один, два, три, п'ять, сім. Серце калатає у татових і синових грудях, але ошатна оселя і впорядковане обійстя чомусь не співпадає з образом неголеного однорукого старця. Спитали для певності у сусідів - і, о горе! Тут на вулиці немає одноруких взагалі.

- Як же ж так, синку? Ти ж запевняв мене, що - Миру. Надходить ніч. Де шукати?

Подалися на зупинку. Сіли у замерзлий втомлений автобус. Батько молиться сам про себе і не гасить огенце надії.

- Згадуй, згадуй, сину, - просить, і пробирається між пасажирами до водія.

- Будьте ласкаві, добродію, - звертається Михайло до молодого чоловіка за кермом. - Дуже вас прошу, бо ви знаєте, напевне, всі вулиці в місті. У нас проблема: син забув назву вулиці, а якщо її сьогодні не знайдемо, то завтра буде пізно. Він каже, що назва її дуже приємна, гарна. Часом на вашому маршруті немає такої?

Шофер задумався і по хвилі мовив:

- Аж наприкінці є одна така - Золота. Син почув.

- Так, тату, Золота. Дід так вулицю називав.

Знову попустили напнуті віжки нервів. Зблиснуло світло у кінці тунелю нежданого клопоту.

Невдовзі заскрипіли гальма, розчепірилися двері старенького автобуса - і батько з сином вийшли уже в ніч.

Напитали Золоту. У темряві тяжко побачити помер будинків ще й перехожих порозлякував тріскучий мороз - нікого запитати. У двори заходить страшно, бо скаженіють пси.

Всі номери наближені є, а сьомого катма. Нарешті - перехожа. І вона не одразу, хоч і живе на цій вулиці, знайшла, що сказати. Тільки, коли про однорукого згадали, то показала на перекособочену обшарпану хатину, що аж ніяк не підходила «Золотій», але їм вона вселила велику і світлу надію.

Стали на порозі.

- Сину, впізнаєш діда?

- Упізнаю, - відповів хлопець і перелякано заховався за батька. Михайла трясло від нервової напруги. У голові змішалися помста за злочинство і вдячність за не вмерлу ще совість каліки. Постукав...

За дверима зашемерали. Клацнули засувом. У прочинених дверях з'явився культявий дід.

- Заходьте, - мовив старий, винувато відступаючи до стіни, єдиною рукою показуючи у напрямку дверей до глибшої кімнати, де чулася розмова, але враз урвалася, і у світлі засидженої мухами жарівки з'явилося двоє: ще досить молода, але прив'яла жінка і вовкуватий чолов'яга.

- Заходьте, - сполошилась молодиця, не питаючи, хто ми і чого ми. - Заходьте, тут все ваше є. Ми нічого не взяли. Все - на місці: і гаманець, і все... Ось подивіться, гляньте. Все - тут. Ми знайшли на вулиці.

Вона почала виймати все аж до самого дна: пальто із лисицею, чобітки, кофтину, спідницю, хустку, колготи. Розкрила навіть гаманець, де були дрібні гроші, фотографії дітей і їхні шкільні проїзні посвідчення. Далі їй не було вже що сказати - вмовила.

Мовчав і Михайло. Злість і якась несподівана вдячність перехопили йому судомою горло.

Мовчки вийняв із торбинки, як святий Миколай, подарунок - дві пляшки чистого спирту. Поставив на стіл. Забрав пропажу.

- Дякую, - сказав з притиском, стримуючи недоречну сльозу, і разом із сином поспішив у холодні рипливі сніги міста, аби якнайшвидше потішити старшого.

РІКА

Коли оглядаюся у дитинство, то неодмінно бачу хату під стріхою, у якій я мав честь стрепенутися у маминому лоні, виноситися, вийти з мамою через глибочезні березневі сніги п'ятдесят шостого, щоб закричати на цілий світ у Тернополі. І знову - до неї, до сільської хати - рости.

Хата не наша була. Наймана у чужих людей. Тільки ми - семеро були у ній наші.

Отож бачу хату-мазанку і ліс над крейдяним урвищем. А ще зримо стає перед очима велетенський каменюка, який невідомо звідки з'явився посеред подвір'я, біля криниці, у якій вода була джерельно чиста, що аж видно було, як плавають при самому дні чистильники тритони.

Камінна брила у дворі слугувала нам, дітям, для ігрищ. Бігали ми надовкола неї, ловили одне одного, верещали, тішилися. Правда я як найменший не завжди і втішався. Бувало, силкуюся наздогнати брата Надійка, біжу круг каменя, аж падаю та коліна збиваю, а він, халамидник, вискочить на чубок того камінного велета і ледь не лускає від сміху, споглядаючи на мою марну біганину.

А ще ген-ген там, у дитинстві, бачу себе ще зовсім манюнього у довгій полотняній льолі і маму, які йдуть босоніж, піднявши поділ, у ставочок, що підступав до самого подвір'я. Гиляють гусей.

Добре, мамо, що ви озирнулися - і побачили оту білу сорочину понад водою.

А ще зринає у пам'яті ріка. Тиха і дивна, як німе кіно. І чого в ній тільки не було у тій моїй ріці дитинства: і риба, і раки, поржавілі автомати і пістолети, сила-силенна різних патронів, гранат-"лимонок", навіть людських кісток. Отака ріка.

Тремчу у душі, коли згадую її у ту літню спекотну днину. Дорослі і підростки стрибають у

неї «на бомби» з берега, грають у водного пола, регочуть, верещать, лаються, що аж вуха в'януть. А я, мале та дурне, подалі від гамору заліз при березі у воду. Затискаючи носа двома пальцями і закриваючи очі, пірнаю у лоскітливу каламуть, що мені тут - по груди. Я герой, я не боюся ріки. Мене проймає нечувана радість. Та раптом - крок уперед - і дно пропало під моїми ногами. Я хапаюся руками за глибоку воду і дивлюся широко відкритими очима у її темні каламутні очі. Я не хочу помирати. Повітря, яке випадково притримав у легенях, підіймає мене до поверхні. Через жовто-зелену воду бачу сонце. Воно, як мамине лице, нахилилося над рікою. Страшенно хочеться вдихнути неба.

Враз мої ноги торкаються твердого - течія винесла мене на мілізну. Хапаю над водою повітря, озираюся, не вірячи в те, що зі мною щойно сталося.

На березі ніхто й не постеріг, як ухопила мене ріка і накрила собою. Лише верби, немов жінки, з переляку забувши підібгати зелені пелени, зайшли по коліна у воду.

Бог не хотів моєї смерті. Для чогось-таки порятував. Дяка Йому!

А може для того, щоб я по кількох роках у .тій же моїй річці врятував двох переляканих підлітків, що, вчепившись один за другого, топилися на глибокій узміні. А може...

Ось тут признаюся, що заглядаю уже не в дитинство, а в ранню юність, коли вже під носом пушок сіявся і коли м'язи тужавили попід сорочкою і штанами.

Напливає у спогад і пахне прохолодною м'ятою той літній вечір на моїй річці Сереті.

Ми з товаришем накупалися у теплій, як щойно видоєне молоко, воді, настояній на сонці, на хмарах, на верболозах, осоках і лепесі. Видряпалися на берег, пострибали на одній нозі, б'ючи себе долонею у вухо то одне, то друге, щоб воду витрясти. Надвечірній холод прилипає до мокрих тіл - і з'явилася на нас "гусяча" шкіра.

Надумали ми труси повикручувати, аж глянь: двоє дівчат підійшли і стали над берегом. Роздягаються. Знайомі, старші од нас набагато. Одна - русява, коротко підстрижена, а у другої - довге, хвилясте і чорне, як смола, волосся. Його чорнота ледь прикриває біле-білюне тіло, що, напевне, сонця й не бачило ніколи.

Реготять дівки над урвищем. А ми прислухаємося, обмацуємо їхні достиглі принади очима, забувши про дрижаки та "гусячу" шкіру. Сунемося з мокрими трусами у свої штани, від чого на них спереду і ззаду проступають темні мокрі плями.

Аж тут - на тобі. Подруга штовхає з берега чорняву, а там - глибінь, дна не дістати.

Щось шарпнуло мене одразу до ріки. Дівчина не вміла плавати - топилася.

Одягнений шубовсь із розгону. Підплив ззаду, зловив, підтягнув до берега. Її довгі бліді аж посинілі пальці судомно вхопилися за обривистий, облизаний водою і переплетений корінням трав торф'яник.

Витягли. Вона не могла промовити жодного слова. Її трясло. Подруга винувато сокорила біля неї, запізнило зрозумівши, що нещасній була потрібна тільки мілка вода.

Мій годинник - гордість старшокласника - "стояв" на руці. Але то пусте. Я, мокрий і гордий за себе, ішов додому. Мені аж тепер відкрилося, чого не захотіла у дитинстві втопити мене ріка.

А далі не знаю, чи й згадувати. Бо від того мені і млосно, і радісно, і терпко, і солодко, і невимовно стидно за себе, бовдура клаповухого.

Якось вона підійшла до мене. У неї були великі і дикі, як у сполоханої сарни, очі. Вона старша від мене, доросла дівчина просила про зустріч у рідному моему лісі. Я зніяковів, але погодився.

Вона раптом пригорнула мене до себе, припала до моїх губ своїми гарячими і впертими вусіа\./

Я не знав, що зі мною діється, я задихався, як під водою ріки, але не пручався, бо це було* вперше.

Коли наступило завтра і я, розхвильований, наглядав за нашим домашнім накрученим

годинником, бо мій наручний стояв і досі, то до мене почав підступати страх перед бажаним і незвіданим.

По довгих ваганнях я вирішив залишити порятунок дівчини безоплатним...

Вона теж, мабуть, заглядає у пам'ять, посміхається і каже про себе: "Боягуз". А потім думає ще хвильку про мене і про нашу ріку.

ЖУРАВЛИНА

Старий обшарпаний ЛАЗ, то стогнучи, то підвиваючи мотором, простував лісового піщаною дорогою до найдальшого села у районі. Довкола стояв мовчазний осінній мішаний ліс. Автобус вирячав на нього свої великі скляні запилюжені очі і форкав, наче кінь.

За поворотом він заскрипів гальмами, зупинився, задихаючись у куряві, відчинив з гуркотом передні двері - і з нього вийшло двоє жінок з відрами і торбинами. Автобус клацнув дверима, рушив і зник, тяжко перемикаючись із «першої» на «другу», «третю».

Жінки були вже немолоді, але їх, як і колись у дівоцтві, тягнуло до лісу. Правда, вже не заслухатися пташиним щебетом і розпашілими вустами цілувати, як парубочі губи, ягоди суниці, малини чи ожини, а рвати у бутлики і відра все

те, що допоможе їм при мізерній зарплаті прогнотуватися та й болячки підлікувати.

Сьогодні вчительки приїхали після уроків по журавлину. Мали у запасі ще один вечірній рейс.

Отож, вдихнувши після автобусного чаду лісового цілющого духу, вони ступили на стежину, яку вже знали давно.

Сонце перелетіло через лісову дорогу на другу половину дня і великою жовтою бджолою сідало на крони дерев та хмар. Іти довелося далеченько, бо місце, багате на журавлину і мало ким знане, ховалося подалі від шляху.

Та що балакучому жіноцтву - довга стежка. Вони нарікали не так на далечинь, як на те, що їм хода забиває дух і говорити до ладу не дає.

Невдовзі дійшли, але, о горе! Чоловічі голоси чути звідтіля, де вони планували рвати рачкуючи ягоди.

Вчительки не зовсім культурно вилаялися і принішкли, прислухаючись та радячись, що їм робити далі.

Як дві досвідчені шпигунки, подружки підкралися якнайближче до чоловічих голосів і взялися за незаконне їх прослуховування.

Збігло чимало часу, поки, нарешті, вони розшифрували почуті діалоги і з'ясували, що це ніякі не сексуальні чи якісь там іще збоченці, а' батько, син і зять. Ще й, судячи по їхній мові, - із нормальної селянської родини.

Жінки вийшли зі схованки, привіталися і давай бити поклони до землі, шукаючи у вологих мохах розсипане намисто осені - журавлину.

Кожна про себе шкодувала втраченого часу, чуючи, як барабанять у порожньому відрі тугі темно-червоні ягоди.

Чоловіки невдовзі подалися додому, і жіноцтво, вже не боячись, перегукувалося в осінній тиші лісу.

Час минав швидко. Незчулися, як пробурчав дорогою розбитий утомою ЛАЗ у напрямку їхнього райцентру.

- Сою, то дурниця! - гукнула товаришка. - У мене в сусідньому селі знайомі живуть - переночуємо. Тож не вертатися нам впорожні додому, бо завтра люди визбирають усе ягіддя.

- То давай, допоки видно, збираємо! - відгукнула Соня і глянула догори на діряве шатро прижовклого лісу.

Сонця не було видно. Кожну дірку у цьому шатрі затикало сіро-сизе клоччя хмар.

Починало хапати за очі. Темні ягоди все частіше ховалися у траві, і жінкам усе важче ставало носити відра і торби. Та їхні внутрішні голоси не вгавали, під'юджували: ну, ще трішки, ще пригорщу.

Враз надвечірні хащі пронизало тонесеньке, як печальний плач, виття. Жінки заклакли. Вони не хотіли вірити своїм вухам. Кинулися одна до одної.

На перший голос відповів другий, а там, трохи здалік, - інший. Звучав моторошний звіриний хор.

- Господи, що це, Ларисо? Вовки? З боку дороги, чуєш? А як же нам до села? - тяжко хапаючи повітря, питає Соня.

- Не панікуй, - з притиском відповіла подруга. - Рушаймо до шляху. Ще ж не було такого, щоб у цьому лісі вовки на людей напали. Може, то вони козу гонять. Шукай сірники - ми ж їх брали.

Руки трусяться, нишпорять по торбах і кишенях, та ніяк не знаходять сірників. Натомість знайшлися ножі. Яка не є, а зброя.

Ось уже заясніла за деревами висипана шутером дорога.

Обидві біжать, спотикаючись, і мовчать. Лякаються шелесту наполоханого гілля. Очима обдивляються кожен кущ, кожен пеньок. Серце - у п'ятах.

Вийшли на в'їжджений шлях - розвиднилося. Ліс понад ними розступився - і відкрилося високе небо. Ні зорі, ні місяця, ні птаха. Пустка угорі.

Знову десь зовсім близько застогнав вовк, потім другий. Так жалібно виють, а таким холоднющим страхом проймає подруг.

На щастя, виття - позаду них, і вони біжать, оглядаючись, міцно стискаючи у руках кухонні ножі, якими мали нарізати хліб, сало і цибулю, що взяли з дому.

- Ларисо, вовки! За нами. На дорозі! - зойкнула Соня. - їх - кілька. Господи! Матінко Пресвята, рятуй нас!

Сіроманці неквапливо, витримуючи дистанцію у кілька десятків метрів, чвалають слідом за своєю здобиччю. Глибоко вдихають запах людського страху і слухають надривні молитви до Бога, до Святої Диви Марії, до Ангела-охоронителя.

Жінки проказують молитви одну за одною по кілька разів, не знаючи церковних слів і говорячи до святих рідною щирою мовою. Моляться так ревно, як, може, ніколи у житті, бо зараз мають останню нагоду помолитися у цьому осінньому храмі лісу, де горять за ними свічки вовчих очей.

Біжать до села.

Враз через голоси молитов, як Божа милість, почулося вурчання мотора. Звук наполохав звірів - і вони зникли у придорожніх заростях.

Гуркіт наближається. Густі сутінки прорізало світло фар. Машина наздоганяє жінок.

- Ми - врятовані! Ми - врятовані! - тішаються вони і хапаються очима за світло, глибоко вірячи, що воно послане Богом, котрий вислухав їхні волання про поміч.

Машина, поволі погойдуючись на ямах, наближається. У ній за кермом сидить молодий хлопець, прислухається до звуків двигуна, думає про щось своє - молодецьке, сороміцьке. Ось у світло фар його машини потрапило двійко людей.

Роздивився - жінки посеред шляху. Щось зблискує у їхніх руках: відра і... ножі!

- Що за дурдім уночі посеред лісу? - подумав. Порівнявся, пригальмував.

Розхристані, бліді, з перестрашеними очима, з ножами у зсудомлених руках, жінки кричать щось до нього. Не чути за шибками' салону. Злякався - натиснув на газ. Вилаявся про себе, глянув у дзеркало. Дві божевільні баби щось ще репетують йому навздогінці.

- Та ну їх... Он уже недалеко село. Чого їм від мене треба у безлюдному лісі? Сплюнув, запалив цигарку і почав ловити очима підступні ями на дорозі.

Спантеличені подруги, не тямлячи, як це могло так статися, клянуть і плачуть, і оглядаються на злосчасну дорогу, передчуваючи продовження біди. Знову згадали про сірники. Знайшли і підбігом, підбігом за легковиком, що згубився у далекій темряві.

Озирнулися - є... Вовки знову на тій же відстані від них. Як духи лісу, вони волочаться назирці і пропікають очима.

Жінки почали палити свій одяг: хустки, плащі. Ріжуть на пасма порожні торби і, підпаливши, кидають на шлях. Біжать з останніх сил. Знову моляться і біжать вперто, не зрікаючись тягару журавлини.

Вовки незадоволено обходять розкидані на дорозі вогні і знову зближаються. Слухають молитви жіночі.

Останньою і безкінечною здається подругам лісова дорога.

Та ось вона повернула ліворуч - ледь-ледь проясніло від заходу. Повіяло духом села, почувся далекий гавкіт собак - і сіроманці, плюнувши на свою затію переслідувати «саветських» учительок, присіли на второваному шутері. Мовчки посвітили ще трохи очима і, як партизани, зникли у чорній хащі рідного лісу.

Про вовків, про водія легковика чи про Бога розповідали вчительки своїм учням?

АНЧОУС

Ви, напевне, чули жарти про найстрашніші тортури чоловічими стоячими шкарпетками. Так це чули, а нам довелося ці катування переносити на собі.

Працювали ми двома бригадами на реставрації старенької сільської церкви на Волині. Я з напарником - під куполом, а друга бригада бовтала чотирма ногами на риштуванні при столітньому іконостасі: золотила його.

Був у цій парі «золотих діл» майстрів Петьканчоус - так ми його позаочі охрестили за ненароком сказане екзотичне слівце.

І треба ж нам такої напасті!

Петрові ноги чи то від того, що росли від спини, чи ще від якоїсь зарази, пахли так немило-

сердно, що чманіли під церковним барабаном-восьмериком не тільки ми з товаришем, а й комарі та мухи і, певне, навіть намальовані ангели і бородаті святі євангелісти.

Ця каторга тривала довго.

Поїхали наші напарники-підмайстри, а от Петра я таки залишив при собі, бо їхати бідоласі не було куди.

У містечку, де він донедавна капарив свої ще молоді літа жонатого «холостяка» (бо тесть не пускав його на свій поріг) продалася чужа хата, яку самітець Петька до цього сторожував, палячи час від часу у чужій грубці і сплячи на чужому тапчані. Тут він вряди-годи після роздобутої правдами і неправдами склянки самогону пісний свій окраєць хліба присмачував анчоусами.

Доброї душі був Петро, чуйної. При розмові він щоразу тицяв пальцем собі у перенісся, поправляючи дешевенькі китайські окуляри, а через їхні зашмуляні скельця дивилися якомсь подитячому веселі нехитрі очі із двома манюніми цяточками чогось темного і незвіданого.

Любив він погомоніти зі мною перед сном у сиротливій парафіяльній хатині, до якої у вікна заглядали надмогильні хрести старого сільського цвинтаря, а мо, чиїсь душі неприкаяні.

З кожним перебутим днем і пересланою ніччю сумнів мій Петруньо. Правда, не тільки він, бо жив із нами, покинутий кимось із мисливців у недалеких лісах, розумний породистий пес

Герасим. Так ми його нарекли при церкві, де йому завжди щось перепало від наших майстрових щоденних трапез. Йому при нас - добре і нам, бо є хоч із ким у глупу ніч через цвинтар до дерев'яного нужника перейти. Самому ж, їй-бо, моторошно.

Підступили осінні занудливі холоди. Ми спали у церковній хатині втрьох: Петька-анчоус, Герасим і я. Дивно, та долі людей і собак дуже схожі.

Ми розуміли Герасима, а він розумів нас. Притулявся до наших людських болящих сердець своїм собачим, певне, також болящим.

Ревнував нас до усіх і усього, любив, не зважаючи на різкі відрозливі запахи наших, просяклих лаками та фарбами, штанів. Терпимо навіть ставився до аромату Петрових шкарпеток. Поклавши голову на лапи, наш «менший брат» постійно заглядав нам у вічі і тяжко, як людина, зітхав.

Одного листопадового вечора на землю раптово впав заморозок - і вона заціпеніла, зсутулилася і хапала дрижаки.

Находила північ. Я, напаливши добряче велику заіржавілу «буржуйку», вимкнувши світло, кутався у холодному ліжку, Герасим кулився на килимку біля мене. А Петра, що легко одягнутий ще звечора подався на село, і досі не було, хоча обіцяв не баритися.

Ми із собакою довго слухали, як б'ються у вікна змерзлі гілляки старої церковної липи і невдовзі поснули у зморі.

Зі сну мене вирвав гавкіт, навіть не гзекіт, а надривний крик Герасима. Він уперто шкріб кігтями засув.

- Нарешті з'явився волоцюга, - сердито бурчу, шукаю взуванку, іду і відкриваю засув. На порозі лежить холодіюче тіло Петра. Він уже не міг постукати у двері чи у вікно Його огортав несподіваний блаженний сон у холодильній камері ночі.

Покладений у ліжко і закиданий одіями Петро захріп. А ми з Герасимом уже гро ранку не зімкнули очей. Я кочегарив, а він дивився то на мене, то на сплячого волоцюгу - і зітхав.

Зранку у церкві якісь люди брали хреста, обв'язаного чорною стрічкою, підсвічника і свічки - у сусідньому селі в цю ніч замерз молодий хлопчина.

Петро прокинувся пом'ятий, наче виїнятий корові з морди. Вислухав мою емоційну сповідальну молитву. Через його скуйовджені патли у голову почала надходити невтішна і правдива інформація, розбавлена не дуже цензурними словами і словесними зворотами.

- Дякуй собаці, бовдуре, що почув твоє п'яне повзання і твій смердячий дух за порогом! - закінчив я свою проповідь над «блудним сином»,

що сидів, опустивши голову, і дивився на порвані свої туфлі. Але нічого не бачив, бо згубив окуляри. Йому тільки ледве починало розвиднятися в голові. Я сердито впав у своє недоспане ліжко.

Петро підвівся. У самих шкарпетках почовгав до Герасима, що у кутку мовчки з розумінням в очах вислухав теж мою сердиту промову. Став перед псом на коліна. Цілував свого спасителя у мудрого лоба і говорив до нього, говорив і плакав.

А потім признався мені, що приходив до нього колись серед ночі, коли він дрімав на холодному ліжку у чужій хаті, той, хто хоче його душу.

- Вірите, він хапав мене за горло, - присягально говорив мені Петро. - Душив, а я пручався і уп'явся зубами у його руку. Та так сильно, що перекусив йому пальця. Він закричав, що не подарує цього мені і зник.

Сльози котилися по щоках Петра і слова його тяжко пробивалися через невтішний схлип.

- Цієї ночі, я знаю, то він водив мене по селі. То він хотів, аби я закоцюрб десь у канаві. То він... Гераську, Гераську! - знову обійми вдячності з мовчазним вухастим гончаком. - Я тобі знайду господаря у селі. Він тебе не зобидить. У нього - діти малі, а діти собак люблять. Не пропадеш, чуєш, Гераську!

Цього ж дня, попитавши у мене згоди, відвів Петро свого рятувальника до якихось людей. А ті,

не маючи ні ошийника, ні ланцюга, заперли його у хліві для худоби, як у тюрмі. Куди ж мисливцю ланцюг і корівник - утік до нас, до церкви.

Скоро ми мусили уже покидати село, стареньку, причепурену нами до празника церкву, оточену давніми і свіжими могилками односельців, між якими нам працювалося і жилося тихо і спокійно. Нашого доброго Гераська на той час не було. Може й добре, бо він, напевне, ще довго надіявся, що ми обов'язково повернемося.

А ми пропали у брудних гамірних вулицях старого міста, погубилися.

Вже коли вдарили зимові морози, прийшов до мене Петро. Подивився мені в очі сумно, як Герасим, але з надією.

- Здайте мене у лікарню, - попросив зняковіло, - бо пропаду на вулиці. Чи уб'ють у непевних компаніях брудних нічліжок. А так хоч якийсь кусень зими переживу. Може, хоч там провідають мене діти і законна дружина. Я вам віддячу.

- Звісно, допоможу тобі. Але як вийдеш, - утікай з міста, - кажу. - Шукай свою матір на Поліссі. Вона-таки не повинна дати тобі пропасти. Яка вже не є, а рідна.

Коли є церква у її селі, то піди постав свічки за наше здоров'я. І подавай завше кусень хліба бездомним собакам у пам'ять про Гераська.

РИБАЛКА

*Світлій пам'яті доброї людини,
художника Миколи Волощука.*

Сидимо ми з Миколою Миновичем над річкою Іквою. Вечоріє. На палітрі води вигасають фарби липневого неба.

У тому текучому небі стирчать, як пензлі, поплавки наших нехитрих рибальських знарядь.

Хтось дотепно і влучно придумав їм тлумачення: вудка - це пристрій, у якого на одному кінці - черв'як, на другому - дурак. Ото воно нині так і є.

Комарі їдять поїдом. Лупимо себе по лобі, по щоках, по вухах. Не курці, а палимо одна за одною цигарки в надії, що літаючі кровопивці дадуть нам спокій, або хоча б нападе на них кашель від ядучого диму, бо ми уже, як два паровози, у верболозах.

Не клює, хоч ти лусни.

Пахаєм димом, балакаєм, то вирячаючи, то примружуючи очі на поплавки.

- Ото, Микольцю, - посміхаючись через цигарковий туман, каже Минович, - не дождуть вони нас позаїдати. По п'ять літрів крові маємо - луснуть, а не вип'ють. Хоча їм вельми хочеться, бо занюхали у ній, мабуть, нектар від мого домашнього коньячку. Ну нехай собі - за моє здоров'ячко.

А от був я на Десні... Там і комарі не ті, і риболовля не така.

- А яка? - закидаю вудку у його спогад.

- Ото поїхали ми раз, - каже він, - із моїми знайомими до Десни на сома. Добрі люди підказали нам звернутися до діда Ониська, що жив у селі поблизу ріки.

Зайшли до нього у двір, привіталися. Просимо, аби на сома нас повів, коли ласка.

Він і не глянув на наші снасті, а спинився доскіпливими очима на торбах із провізією. Спитав, чи горілочку маємо.

- Ну а як же ж без неї, - кажемо.

- Тоді усьо в порядку, - повеселішав дідусь. Підождіть, візьму дещо. Зайшов у хатні сіни. Виніс великого обсмиканого старого бриля.

Пошкутильгав до комірчини, прочинив двері, узяв змотану в ґулю мотузку, поклав у капелюха і насадив його собі на сиву голову. Висмикнув з колодки, що була у дворі курячим і гусячим ешафотом, гостру сокирчину.

- Ходімо, хлопці, на ями, - каже до нас, -
Погода наче підходяща.

Прийшли до ріки. Ах, яка річка, Микольцю! Куди теперішній Ікві братися. Верби понад водою. До них би з мольбертом, з етюдником, з полотном і пензлями.

Микола Минович - художник-пейзажист. Краєвиди «зачарованої» Десни стоять йому, перед очима.

Він пахає, затягується цигаркою, випускає з грудей цілу хмару і летить думкою, посміхаючись,

туди, на Десну, до діда, що, хитро примруживши око, віддає рибалкам команди:

- Стелить скатертину-самобранку, хлопці, ось тут на траві, де будяків менше і гуси не нагадили. Та підріжайте закуску. Будемо розпочинати.

А ще зловіть-но мені жабу чималеньку, та глядіть, аби не худюща, як моя баба, була, а дорідна.

Котрийсь осьо візьми сокирку та в березі вирубай добрачу жердь.

То хто там, кажете, у вас - Наливайко? Давай, банкуй, бо таки насухо не почнемо.

- Лупаємо очима, - каже Минович, - і мовчки робимо, що літня людина велить. Налили, упіймали жабу, принесли двометрову жердину.

- Заждіть, - просить дід Онисько. Бере налиту чарку, скидає капелюха, випиває з прицмоком. Крекче, як старий качур. Витирає вуса і дякує.

Виймає із бриля скрученого шовкового шнурка, на кінці якого - великий кований гачок. Прив'язує до щойно вирубаной жердки, затуляє потугіше.

- Ходімо, товариство, до он тих верб, та лишіть вартового, щоби горілку яка біда не вхопила чи не порозливалала.

На березі дід чіпляє на гачок жабу, закидає у темну глибоку воду, а палюгу застромляє поміж товстим корінням верби так, аби ніяк було її звідти вирвати. Витирає об штани руки та до нас:

- А нумо-нумо, хлопці, чи знаєте, що я найбільше люблю на весіллі?

- Ні, - кажемо.

- А найбільше я люблю «марш до столу», - сміється старий, - або ще як по роботі кажуть: «Мийте руки, йдіть до хати». Ходімо посидимо. Перекинемо по одній, другій та поговоримо.

Присіли, перекинули по одній, п'ятій, побалакали. Аж раптом чуємо: бовть! бовть! Нас позривало з місць.

- Сидіть, хлопці, сидіть, - припрошує і наказує дід Онисько. - Нехай тепер попомучиться. Ще рано до нього. Наливайте.

Наливали і оглядалися на Десну, прислухалися до шуму і ляску на воді. Раділи і боялися, щоб не зірвалася риба, і дивувались спокою старого рибалки.

По якомусь часі втихло під вербами.

- Пора, дорогенькі. Бо не знаємо, за що наступну чарку арештовувати, - підіймає нас дід. - Підхвати беріть. Як не сома, то жабу треба на берег витягнути. Ходімо.

Ах, Микольцю, якого ж то ми кабаняку-сома витеребили з води! Більше сорока кілограмів заважив.

Замочили ми його добряче тоді. А пісень скільки понад Десною виспівали.

Дідуньо співав із нами, а то й сам, бо ми таких, як він заводив, і не знали. Врешті скрутив мотузку, поклав у пом'ятого солом'яного бриля.

Натягнув його собі на мудру стару голову, узяв сокиру. Відмовився від грошей, що ми йому пропонували. «Стрельнув», правда, у нас пару цигарок та й подався захмелілий хиткою стежкою у село.

Уже не видно наших поплавоків на вечірній воді. Уже злість на комарину орду доходить до тієї межі, коли треба плюнути і признатися собі, що на тому кінці вудок давно вже поздыхали черв'яки, а ми на цьому - ще теревенимо.

Змотуємося з Миколою Миновичем. Кидаємо риб'ячу наживу у річку, а в душі, як дітям, хочеться на Десну.

ОБРУЧКА

Олег сидів біля магазину за брудним, попаленим цигарками, пощербленим корками від пива столом під накриттям фірми «Оболонь». Сьорбав пінисте розливне і думав про все, що пхалося до голови.

Зовсім поряд човгали авта, галакали люди і сновигали, заглядаючи всім у вічі, бездомні голодні пси.

До Олега за стіл, запитавши дозволу, підсів сивий, але ще моложавий чоловік. Поставив перед собою четвертину недорогої горілки, накриту пластмасовими стопками, і поклав збоку два морозива.

Якусь хвилю він мовчав. Потім, добродушно глянувши на Олега, попросив:

- Будьте ласкаві, випийте зі мною. Бо самому якось не виходить. Не погордуйте. Я і так тепер забагато самую: п'ю, гуляю, стелюся і лягаю сам.

У його очах щось було споночіле, якась велика темно-кара туга. Відчувалося, що йому хочеться відкрити комусь душу. Мова і зовнішній вигляд не казали про нього, що він - алкаш чи бомж. Видно було, що йому - важко. І Олег вирішив не відхрещуватися від незнайомця.

Сивий чоловік, зрозумівши мовчанку співбесідника, з полегшею розставив стопки, налив.

- Будьте здорові, - кивнув до Олега і випив. Витер долонею губи, підсунув морозиво:

- Прошу, беріть.

Олег поволі спорожнив чарку і, відчуваючи вагання людини навпроти, спитав навпрошки:

- Що сталося у вас? За що ми все-таки п'ємо?

Чоловік знітився, опустив очі, пішов у себе, як у темну комору. Там щось довго шукав навпомацки. Нарешті знайшов.

- За обручку п'ємо. Шлюбну мою обручку. Я сьогодні її продав на базарі за безцінь. Давайте я ще вам трішки хлюпну.

Він узявся знову за плящину. На безіменному пальці його руки було видно блідий заглибистий слід.

- Навіщо ж ви продали? - спитав Олег.

Чоловік тяжко зітхнув, потер долонею чоло так, наче хотів розпрасувати на ньому якусь небажану зморшку чи якийсь недоречний спогад.

- Подзвонив я колишній дружині учора, бо безгрошів'я і самота допекли, питаю навпростець: «Лесею, що мені з обручкою робити? Продавати чи як?». А вона мені: «Що хочеш, те й роби». І кинула трубку потойбіч моєї надії. Каюся, що їй подзвонив. Але, вірите, це була моя остання соломинка. І тієї вже нема, - зітхнув.

-Давайте ми з вами ще по трішки.

Знову довгі красиві пальці взялися за Посудину, що нагадувала скляну гранату.

- Вибачайте, що ділюся з вами своєю бідю. Може, не дай Бог, яку свою гризу маєте. Дякую, що слухаєте і, надіюся, що розумієте мене, - якось сором'язливо сказав сивий самітник.

Олег ствердно хитнув головою. Від горілки чуйнішало серце.

- Розповім я вам, як маєте хвилюку часу, про випадок, що трапився із тією обручкою ще за нашої молодості, за нашої з Лесею, я так думаю, любові.

Спекотного літнього дня пішли ми якось із нею, коханою, скупатися на торф'яні осушувальні канали. Розтелилися на березі. Я, боячись загубити у воді обручку, зняв її і поклав, прикривши сорочкою, на одіялі.

Леся не довго плюскалась у воді. Вилізла, обтерлась рушником, лягла і заснула. Вона любила поспати.

По якомусь часі вибрався з водяної теплої купелі до неї і я, приліг поруч. Гріюся, засмагаю.

Сонце поволі вичахало і почало хилитися до вечора. Ми зібралися і рушили додому.

Уже на півдорозі я глянув на свою руку - кинулися назад до луку.

Молода соковита трава, прим'ята нами, випростовувалася. Обручки ніде не було.

Дружина згадала, що перед тим, як скласти одіяло, стріпнула його. Ми витоптали колінами кожен квадратний дециметр землі навколо нашої лежанки - нічогісінько.

Ворожили надвоє: або золото підібрав хтось із відпочиваючих, або воно лежить у траві, як голка у стозі сіна.

- Я залишив Лесю, - продовжував свою розповідь сивий чоловік, - та чимдуж подався додому. Знайшов кусень дошки і густо, на відстані біля сантиметра, набив у неї цвяхів. Мав намір прочесати траву з надією, що золото дзенькне об метал.

Сутеніло. Хитромудрими граблями була висмикана майже вся трава надовкола злощасного місця. Надія полишала нас. Ми просили Бога змилюватися над нами, бо відчували, що із втратою обручки втратимо щось навечно і безповоротно.

Сонце невмолимо йшло за обрій. Ми, змордовані і вбиті горем, опустили руки. Кругом нас була гола земля і купи вирваної трави. Сперсердя я копнув одну із них - і, о чудо! Останнім променем дня блиснуло в очі золото.

Ми впали на коліна, плакали, як діти, і зцілювали одне одному сльози з очей. Неподалік якісь запізнілі відпочиваючі чудувалися з нас, не розуміючи наших раптових обіймів навколішки.

Сивий чоловік обірвав оповідь, ковтав і ніяк не міг ковтнути клубок, що підступив йому до горла, душив. Нарешті глибоко зітхнув і підняв вологі очі на Олега.

- Прошу, посидьте. Я ще піду візьму маленьку. Заждіть тут, добре.

- Кому продали, знаєте? - зупинив його Олег.

- Знаю: скупщику на базарі, - спантеличено мовив одинак.

- Тоді до завтра, - Олег простягнув чоловікові руку. Той подав несміливо свою. Йому від подиву забрало мову.

- Чекайте мене на зупинці коло ринку о восьмій ранку, - твердо додав Олег і пішов.

Чоловік за столом проводжав його поглядом і визбирував у собі череп'я тих спогадів, із яких, на його думку, ще можна було б склеїти розбиту надію.

ЗМЄЙ

Жнива. Складаємо у чималу копицю тестеву пшеничну солому. Пилюка набивається у носа, налипає на спітніле чоло; стерня раниць мене через шкіряне плетиво старих босоніжок.

Край городу стоять запряжені у допотопного розбитого воза коні. Куняють. А поряд, як шокующий контраст, -> тестева новенька, кольору достиглої вишні, «Лада». Він не може нею натішитися.

Крім усього, йому в машині найбільше подобається електрозапальничка. Цик - увімкнув, цик >- вискочила розжарена. Припалює цигарку - балдіє.

Мене як зятя він ніколи за кермо не садив, навіть запальнички не давав, бо я не курець. Зась. «Лада» ж - люкс.

Правда, той «люкс» він уже встиг добряче обчухрати.

Однієї з перших її пригод я був свідком, бо відкривав тестеві тоді ворота, угледівши, як він, їдучи з роботи, зупинився уже на рідній вулиці біля бочки з пивом. А далі треба було бачити,

У ворота потрапив. А щоб заїхати у гараж, потрібно було завернути вправо, за ріг хати, здати назад і знову - вперед.

Першому попалося рогові хати і правому борту «Лади». Задній хід дістав бампером і струсонув яблуню, яка від злості гупнула по кузові кількома червивими яблуками.

- Не кажи моїй, - просив, відаяякавши і відпаявшись, тесть.

«Лада» ще не такого набачилася. Але зараз вона спокійно стояла обіч коней з відкритими дверцятами і, напустивши собі в душу сільських джбіл та мух, слухала, про що вони їй дзиголять,

п'яніючи від її бензинового і тютюнового перегару.

Тесть підійшов до неї, взяв із бардачка цигарки, натиснув запальничку. По хвилі почулося «цик», тоді «пах-пах» - і у ледь вилиняле осіннє небо полетіла хмарка диму.

Пахає і підганяє нас: мене як зятя-приймака і дядька Івана - худючого, згорбленого від праці і літ чоловіка - колгоспного підвощика.

Він наймається до людей у поміч, бо живе в селі сам, як палець.

Хто нагодує, хто і чарку налле, хто ще й гріш який перекине. Та йому не тільки те - в радість, а головне, що є з ким наговоритися при роботі, нажартуватися і нафілософствуватися. Мастак він у цьому неабиякий.

Та ось доля випала йому кепська. Хоча згадує, що колись із батьком «крепко» господарював, доки не розкуркулили. Коні, каже, були у них на хазяйстві дорідні, баскі, «як змеї».

Я чогось про себе ласкаво дядька Івана назвав «змєєм».

Скільки ж то усього перебалакав нам він біля тієї пшеничної соломи.

А от уже за чаркою по роботі, коли жовток сонця поволі досмажувався на пательні крайнеба, розказав байку-притчу. Перед тим, правда, згадав колгосп, у якому тяжко за півдарма гарує, про колишню дружину та пасинка, що відреклися його, забравши все із

хати і залишивши йому злидні та виводок голодних мишей.

Отож понаставляли ми вуха і слухаємо дивного сільського мудреця.

- Жив собі чоловік, - загадково примруживши одне око, мовить дядько. Перед тим він пропустив понад губою чарку горілки і засмоктав шматок сала, бо нема зубів, аби жувати. - і служив той чоловік, - продовжує, - у багатого пана управителем його маєтку, бо тямущий був.

Платив йому пан золотими за працю.

Одна гриза була у хлопа: не мав сім'ї, самував.

Хоч уже підтоптаний був, та надумав дружину собі знайти. Та де ж її молодицю-одиначку чи дівку шукати?

Трапилася йому з дитятком удовиця. Поговорили, пошепталися та й побралися.

Живуть душа в душу - не натішиться чоловік. І пасинок татом його називає. Та ґречний такий, та слухняний, та роботящий. І добрий хоч до рани клади. Сусіди на те «святе сімейство» очі зривають.

Аж тут якось почув чоловік од людей приказку: панові вірно не служи, жінці правди не кажи і чужих дітей не гляди.

Почував він потилицю, захитав головою, сплюнув:

- Дурне кажуть. У мене ж он, як у Бога за пазухою.

Почухав ще раз потилицю - і вичухав думку.
А дай, думає, перевірю та й скажу людям, що
брехня це.

Були у пана павичі у маєтку. Дорогі птиці.
Хизувався ними.

Отож упіймав павича хвостатого чоловік так,
що й ніхто не бачив, і заховав у старій комірчині
подалі від людського ока. Зарубав гуску зі свого
табуна. Голову викинув собакам, обскуб тушку та
до дружини:

- На, звари мені павича. Я його у пана вкрав.
Спробуємо заморського м'яса.

- Ой лишенько-о! - наробила крику жінка. -
Чи ти здурів, чи тобі заорало? Не буду і край!

- Ах ти, бісова бабо! - грає далі чоловік. -
Звари мерщій, бо відлупцюю! - Та хап за
пужално.

- Ах та-а-ак! - зарепетувала жінка та у двері,
та мерщій до пана:

- Пане, мій дурень старий вашого павича
зарубав та й змушує мене зварити його.

- Що-о-о?! - заверещав пан. Та до суду
чоловіка. А там уже й кару йому присудили:
повісити.

Беруться бідолаху до шибениці вести, а він
їм і каже:

- Дайте мені, панове судді, останнє Прохання
виголосити. Порадилися - і дозволили.

- Поведіть мене, милостиві панове, до моєї
господи, бо маю трохи грошей і хочу їх у сім'ї
розділити.

Подумали пан та судді і згодилися на його останню волю. Взяв він зі схову складаний роками зарібок свій та й ну ділити та й приказувати при цьому:

- Оце тобі, жінко, золотий. Оце тобі, синку, золотий. І на третю купку золотий кладе. Та знову:

- Оце тобі, жінко, золотий. Оце тобі, синку, золотий. І на третю купку. По якомусь там разі син питає:

- А кому ви на третю купку гроші кладете?

- А це тому, синку, - каже чоловік, - хто мені петлю милом намить, коли під шибеницею стану.

- То навіщо ви комусь гроші будете віддавати? - схопився парубок. - Я вам сам намилю.

Підняв брови чоловік, сумно посміхнувся.

- Ех, - каже, пане-пане, ваш павич у моїй комірці живий, здоровий. Я вам стільки літ вірно служив, а ви мене за павича - до мотузки! Ех, жоно-жоно, любив я тебе, шкодував я тебе, а ти мене - у петлю. І ти, синку, за любов мою, ласку шнурка мені милити зібрався.

Таки правду люди кажуть...

Наш оповідач розвів руками, похитав головою і цмокнув беззубим ротом. Перекинув через губу чарку, що уже довгенько стояла і немилосердно пахла. Ущипнув пучками пальців хліба, поклав за щоку. Заходили на його вулицях давно не голені сиві колюхи.

Зняв дядько Іван зі свого коліна засмальцьованого кашкета, одягнув на скуйовджену сиву голову, стогнувши звівся з ряднини.

Тесть запачив, почав дякувати, натякнув щось про гроші, але дядько махнув рукою і почовгав кирзяками, лякаючи цвіркунів, до воза, при якому дрімали худі, як драбиняки, колгоспні шкапи. Ухопив мотузяні віжки і вже з воза:

- Бувайте здорові, - гукнув. - Поїду, бо ще на ферму соломі треба завезти, а з цими кіньми яка то робота: Ідуть і сплять. От у нас колись на хазяйстві були коні. Баскі, аж огонь із ніздрів ішов. Як змії! - Прицмокнув: - Вйо-о-о!

Поїхав, здалеки обминаючи тестеву вишневу «Ладу».

БЕЗ ЛЮБОВІ

Сьогодні на вулиці знову стрів його - крупного, опецькуватого, з їжаковою зачіскою. Він самовдоволено крокував на свою фірму. І перед очима, як і кожен раз, стала вона, Мар'яна - красива волинянка з чорними циганськими очима, яких, воістину, варто боятися, а тоді вже думати чи любити. У неї від цього зразкового сім'янина син росте безбатченком.

Спитаєте: «Звідки мені це відомо?» І люди знають, і дитя - копія батенька, і сповідалася сама переді мною Мар'яна.

Сповідалася, каялася і знову грішила, і знову каялася. Це йшло по колу.

Колись я витягував ранками з-під її ліжка місцевих зачуханих блатняків, що збігалися щовечора до дівочого крила гуртожитку, як пси на тічку. Сварив і вмовляв її спинитися, знайти чим скоріш нареченого, вийти заміж ~ і не нівечити себе.

Не врятував її, не зміг, бо і в самого раптом ріка життєва ринула поміж крутими прірвами.

Мар'яна вряди-годи навідувалася до мене на «сповідь», але та сповідь уже не йшла, як раніше, через дівочу щирю сльозу, а нагадувала чимось розпусну жіночу хвальбу походеньками на похитливі бенкети і гіркі похмілля опісля них.

Вона-таки встигла вийти заміж, народити у шлюбі дитину. Але, застаючи чоловіка з іншими у сімейному ложі, почала платити йому тим же. Розлучилася. А невдовзі народила від їжакуватого шефа, у якого працювала, сина.

Дивно, але понад усе вона любить дітей.

Банда торгівців живим товаром вивезла її за кордон. Там вона проходила крим і рим, хоча дзвонила додому, що працює на квітковій фабриці. А насправді прислужувала багатим клієнтам у польському борделі.

Потім були дома терпимості у Німеччині. Вона, як тваринка, завчала команди на іноземних

мовах і, скриплячи зубами та спльовуючи, виконувала їх, бо ж дітей треба було годувати і думати про своє житло.

Хто без гріха, кинь у неї каменем...

Її сповідь, яку я почув згодом, вразила і налякала мене. Я свідомо порушую таїнство тієї сповіді, бо ж не піп. Це не мій художній вимисел. Так, зі слів Мар'яни, було насправді. І про це треба знати.

Вона торгувала свої тілом у будинку розпусти в німецькому містечку. У кімнаті із нею жила білява повія німкень. Так-сяк вони могли поміж собою спілкуватися у короткі години перепочинку. Але от одного разу подруга призналася Мар'яні у своїй біді. До неї уночі в ліжко лягає хтось невидимий, гвалтує її, говорить до неї. Перелякана дівчина була у відчаї, вона просила порятунку.

Мар'яна вірила і не вірила шокуючій розповіді білобрисої фройлен, але, маючи добре і чуйне серце, вирішила їй допомогти.

Терміново приїхала в Україну. Пішла по бабках-ворожках, а ті дали їй всякої всячини, навчили молитов, заклинань.

Повернулася у Німеччину до нещасної подруги. Окропила її ліжко свяченою водою, обсипала свяченим маком та сіллю, обходила з церковними свічками та проказала всі молитви.

Чекали ночі - і вона холодними чорними очима заглянула у вікно. У дівчат було кілька

годин для перепочинку. Розмовляли і боялися сну, та він їх таки здолав.

Мар'яна прокинулася від того, що на неї ліг і бере її хтось кременний і важкий. Їй боляче, вона задихається, не маючи змоги закричати.

- Навіщо ти це зробила?! - по-українськи якимось загробним звіриним голосом питає він. - Наві-і-що-о-о?!

- Бо-о-ж-е-е! - ледь спромоглася через затиснуте горло крикнути, - Бо-о-же-е-е. рятуй мене! Хотіла перехреститися, але невидимий ґвалтівник не пускає її руки до чола. Нарешті вирвала з-під нього складені трійцею пальці і перехрестилася раз, удруге, втретє. Нечистий пустив, зник.

Кинула все і навіть додому, до матері. Виносила гроші по шептухах, наплакалася по церквах. Страх тієї ночі відійшов і пригас. Почала працювати у рідному селі, але невдовзі щось невидиме знову покликала її туди, де легше згубитися поміж чужими людьми, гадаючи, що око Господнє не всевидяще.

Прив'ялу Мар'янину красу, як обірваний осінній листок, знову кинуло невидимим вітром на німецькі траси.

Пам'ятаю, як вона признавалася, що для неї чоловіки відрізняються один від одного тільки розмірами тіла, тривалістю любовного акту, запахом поту і кількістю грошей.

- А любов? - запитав я.
- Любові немає, - відповіла вона. - Є тільки задоволення і вигода.
Як вона там - без любові? Любов - це Бог.

ХОЧУ ЛІТАТИ

Останнім часом я їх бачу, на жаль, доволі часто. Пізніми вечорами а то й ночами вони заходять у магазини, що працюють круглодобово. Купують цигарки і солодощі. Їх з обезкровленими обличчями, скоцюрблених, висохлих десь із середини молодих старців з порожніми очима можна часто зустріти біля аптек.

Вони злітаються звідусюди, як метелики на вогонь, у наше місто на рок-фестиваль «Тарас Бульба». І треба ж вибрати таку назву для зборищ поганства, духовної і тілесної розпусти. Тут під сатанинське ревище чиїсь чада стрибають, кричать, повзають, п'ють пиво і вино, б'ючи пляшки об вимощений бруківкою майдан Незалежності, оголюють свої тіла, сплітаючись у зміїні клубки наркотичної оргії. Після них місто всіяне одноразовими шприцами. Люди бояться їх прибирати, щоб не вколотися ненароком.

Церкви обвішуються гучномовцями, аби слово Боже було далеко чути, аби воно кликало всіх до молитви і покаяння. Церковні дзвони не стільки уже зовуть, скільки б'ють на сполох. Але той подзвін губиться у реготі затхлих притонів, у

хашах людиноненависті і надмірної гріховної хітливості сучасної молоді. Содом і Гоморра!

Той літній вечір, як цвях у корі старого дерева, обріс уже роками у моїй пам'яті. Ми приїхали тоді з товариством із далекого волинського села з весільної забави. Повиходили із легковика з пакунками, де пахли медом кусні поділеного обтанцьованого короваю, і, втомлені дорогою, прямували до дверей міськрайонного будинку культури, аби вмити руки, спітнілі шиї та мармизи.

- Ей, заждіть! - почули ми дівочий голос позаду. Озираємося. З мерехтливого світла вуличного ліхтаря ідуть до нас двоє молодих дівчаток.

- Чого вам, красуні? - питаємо.

- Подождіть! - просить чорнявка, підбігцем наближаючись до нас. Вона якось дивно, як собачка, заглядає нам у вічі.

- У вас димедролу немає? - каже вона.

- Навіщо тобі димедрол? - дивуємося.

- Дуже-дуже треба. Знайдіть, будь ласка!

- Таких пігулків не маємо. Можемо тільки вином домашнім пригостити, - напівжартома, напівсерйозно пропонуємо.

- Ми згодні - вгощайте, - одразу погоджується вона. А її русява подруга мовчить і нервує у якійсь дивній тривозі.

Ідемо у приміщення. Вгощаємо дивних дівчат, надіючись таким чином зарадити тій, що

просить димедролу. Невігласи... Село - воно і в Африці село.

У кімнаті на другому поверсі закладу культури наше вгощання чимось схоже на експеримент чи невідкладну допомогу вечірній настирливій гості.

Світловолоса чомусь ховає від мене очі. Вона тільки згодом признається, що є студенткою педучилища і добре мене знає.

На якийсь час виноградне вино відвернуло увагу від проблеми, що насувала грозовою хмарою. Наступило затишшя, обірвалася розмова, відчувалося, як сильно і гостро пахне тривога.

Раптом чорнявій робиться зле - вона падає на підлогу, стогне, б'ється у нервових конвульсіях. Стало очевидним - це ломка.

Студентка просить залишити їх обох наодинці.

Вагаємося, вперше побачивши цю біду.

Що робити? Викликати «швидку» чи дивитися, що ж буде далі? Навіщо просить вийти з кімнати? Співчуття і цікавість змішуються до купи.

- Чим ти хочеш їй зарадити? - питаю.

- Вийдіть, будь ласка, - настирливіше просить студентка.

- Тут потрібно лікаря. Біжімо до телефону...

- Ні-і-і! Ні, не треба, прошу! - благає білявка. - Я сама...

Красуня корчиться на підлозі, по-звірячому ричить. Врешті налякана подруга хапає свою

сумочку, нахилиється над нещасною, прикривається спиною і щось робить, притискаючи лежачу своїм тілом.

Почувся запах духів, хвилина... друга... лежача красуня втишується, розслабляється. Я розумію, що діє ін'єкція наркотика.

Господи! Це ж чийсь діти. Можливо вони обоє - майбутні вчителі. У їхні руки батьки віддаватимуть своє найдорожче - діточок. Як ці діви стоятимуть у білій фаті і віночку перед образами в церкві, перед батьком та матір'ю, перед святим хлібом?!

Хвора поволі підіймається. Підбадьорена наркотою посміхається сама до себе і починає махати руками, наче птаха крилами. Ці крила, сколені шприцами, зараз не відчують болю.

- Можна мені у туалет? - просить вона.

- Я - з нею, - бере її під руку подруга.

- Направо по коридору, - кажу їм. Виходжу і спостерігаю, чи потраплять. Стою.

На серці легшає, що якимось обійшлося, що не повзає хтось по підлозі, що не потрібно «швидкої», що хай би вже йшли вони геть. Нащо нам та гриза?

Проте дивна і надто голосна мова змушує мене підійти ближче до дверей убиральні, за якими зачинилися дівчата.

- Валю, прошу тебе, не треба, чуєш! Що ти робиш?! Не треба, не роби цього! - у розпачі

просить студентка. Чути метушню і ковзання каблуків по підлозі. - Не роби цього, Валю! Ти уб'єшся! Бо-о-же-е-е!!!

Я розумію все - б'ю ногою у двері. Вони відскакують всередину - і я встигаю схопити за ноги наркоманку, що, протиснувшись у маленьке віконце, вирішила полетіти з другого поверху, головою вниз. У неї пропало відчуття страху. Вона сміється мені в лице, а подруга ридає, перелякана до смерті.

Терпець уривається і ми дзвонимо від чергового на «03». Зводимо бадьюру від опіумного дурману дівку на перший поверх у фойє. Тримаємо її, аби не втекла і ще чогось не накоїла до приїзду лікарів. Їх чекати довелося досить довго, і дівчина знову проситься в туалет. Він є тут унизу. Ніяк відмовити і ніяк іти за нею наглядачем.

- Не зачиняйте тільки дверей! - приказуєм.

Зайшли вони обоє, і по хвилі - знову плач і лемент білявки.

На цей раз перед нами постала картина у дещо іншому прояві: голубоока красуня, сміючись, розганялася і билася головою об стіну, облицьовану керамічною плиткою.

- Я хочу літати! Хочу літа-а-а-ти! - стогнала вона. - Дайте мені політати! - ридала, сідаючи з

окровавленим чолом у карету швидкої допомоги.
- Дайте мені політа-а-ти! - благала.

Р.8. Минуло кілька тижнів. Я зустрів її у фотоательє. Впізнала... З нею була дитина. Небо сумне і блакитне стояло в її очах.

I СМІХ І ГРІХ

*Світлій пам'яті сержанта міліції,
чорнобильця Івана Колесника.*

І чого тільки у житті не трапляється. І сміх і гріх. То вила стрельнуть, то рак свисне.

А то у місті Рівному, в андропівську зиму, після виступу в СПТУ № 1, прийшли ми троє до автовокзалу, аби роз'їхатися по домівках. Я із Миколою Пшеничним - до древнього Дубна, а Ростислав Тимофійович Солоневський (кажу по батькові, бо він од нас набагато старший) - у свій старовинний Кпевань.

Мороз. Автобуси бурчать, калатають моторами - гріються. А люду - малувато. Чи то холоду злякалися, чи то міліції, яка мала чітке завдання виловлювати прогульників-туніядців у транспорті, у кінотеатрах, у магазинах. Спорожніли забігайлівки - впала виручка.* Продавці нудились за прилавками, не маючи «лівого» заробітку. Не доведи, Господи, аби кого спіймали за розлиттям оковитої - кримінал.

Ото ж - мороз. Довго не бачилися, а тут роз'їжджатися треба та ще й до усього ми - творчі натури, та ще й між нами - гуморист. А він без обігріву та ще й зимою у такий тріскун не вирушає з дому і не жартує.

Зайшли у привокзальне дорожнє кафе. Ні душі. У знудьгованій продавщиці взяли три котлети, які від довгого лежання на вітрині і чекання хоча б якогось поїдателя почали уже всихатися і дубіти. Оцінили ситуацію: вікна зашторені, людей - нуль, порожньо. Тільки ми і представник торгівлі, що схожа на капустину у фартушку - стільки різної одежі на ній.

Попросили ми у неї три гранчаки. Швиденько буль-буль по половинці. Нашорошили вуха, чокнулися, смикнули - і за котлети з хлібом вхопилися.

Жіночка, про всяк випадок, через скляні двері пильнує, аби не принесло кого у формі.

По якійсь хвилі у ці двері зайшов молодий хлопчина, напустивши ще трохи морозу до того, що уже біля нас був, і не до прилавка прошкує, а прямо до нас і очима хапається за нашу недопиту пляшку на столі.

- Доброго дня, - суворо і співчутливо якось каже незнайомиць. Нам заціпило...

- Що? Розпиваємо спиртне? - і витягає з нагрудної кишені куртки посвідчення дружинника.

- Прошу ваші документи.

- Та ми... Та от... Оце після виступу перед учнями... На розвітання. По грамульці раз-раз і все.

У двох із нас були при собі посвідчення членів Спілки письменників СРСР, у третього - журналістське.

Хлопець потримав їх, роздивився, зітхнув і ще більш співчутливо:

- Я сам - студент водного інституту. Все розумію, але мене прислав сюди сержант міліції.

- Як? - вкрай оторопіли ми. - Тут що - відеокамера?

- Ви погляньте на штори, шановні. Вони якраз такі по довжині, аби видно було, що стоїть на столах.

Ми витріщилися на штори і зрозуміли, як нас вичислили. Серця нам попадали якщо не у п'яти, то у штани точно.

- Вибачайте, але нічим вам не можу тут допомогти, - знітився юнак.

Котлети позастрягали нам, кому - у горлі, кому - вже у стравоході. Випита оковита навіть не думала гріти своїми п'ятдесятьма, не менше, градусами. Навпаки - почало бити холодом, як струмом у 220 вольт.

Раптом рипнули двері - і зайшов сержант*у формі. Молодий, невисокого зросту і, підносячи руку до шапки з кокардою, щоб представитися, так глянув на мене прискіпливо, а тоді здивовано,

що аж полякалися мої побратими по перу -
перезирнулися.

По короткій паузі він відчеканив:

- Добрий день. - І знову по паузі: - Давайте
вийдемо надвір.

Струмом било і трясло все сильніше і
сильніше. Враз:

- Миколо Михайловичу! - посміхаючись,
сказав міліціант і подав руку. - Впізнаєте?

Я вирячив очі, стараючись облущити його від
форми. 220 вольт щось у мені відімкнуло.
Пам'ять, на жаль, не тримала напхвваті даного
суб'єкта і зараз натужно шукала його у собі.

- Ви ж у нас у школі піонервожатим були.
Пам'ятаєте?

- А-а-а-а! - видихнув я решту пропасниці із
себе. - Ну треба ж так! Скільки літ... Тепер
пригадую тебе, пригадую, - вже зовсім весело
перейшов я на «ти». - То що - до криміналу чи
минеться? - жартую.

- Ну що ви, Миколо Михайловичу, -
засміявся беззусий сержант. - Везучі ви. Рівне -
велике, і нас багато, і треба ж саме на мене
натрапити. Щасливої вам дороги! - козирнув і
подав усім руку.

І ми дякували йому, відчуваючи, як по усіх
жилах цебенить щось тепле-тепле.

Мабуть, я непоганим наставником був, подумалося, бо в іншому випадку було б не так весело.

Світ - тісний і не без чудес...

Ми скоренько забігли в осиротіле кафе, аби спорожнити залишену тару.

Продавчиня дивилася на наше друге прищестя широко розкритими очима, але, побачивши, як нам смакують її котлети і як ми розгарячіло регочемо, розтягнула у посмішці свої напomadжені губи від кульчика до кульчика.

ПІСЛЯСЛОВО

Ця книжка писалася не у спілчанському творчому будиночку, не на дачі, бо її не маю, а в старенькій попівській хатинці на давньому козацькому цвинтарі села Буща, неподалік від славного Острога, древнього Дерманя і сивих Гурбів, де у братських могилах лежать борці за волю України.

Два літа Божих я прожив серед врослих .по груди у горбисту землю камінних хрестів. Завидна реставрував стареньку дерев'яну церкву, а ночами полохав мишей шелестом паперів.

Хтось непевний і холодний, як вітер, рвав мого рукописа із рук, а мене штовхав у прірви болю і розчарувань. Він, стоячи над урвищем, потішався, як я тяжко, з останніх сил чіплявся за круті виступи і, обриваючи напнуті нерви, мордуючи хворе серце, добувався до стежини, що веде до Світла.

Він, бувало, приймав подобу святоші у золочених ризах і з погордою кричав у свій крутий стільниковий: «Ви хто такий?!».

Чи ж маю я лукавим повідати, хто я; і що з волі Всевишнього у десятках храмів зі стін, з ікон, кличуть до покояння та добра святі, намальовані моєю рукою; і що у тих відроджених святинях залишилися під шарами фарби рядки моїх віршів, які народжувалися на хистких риштуваннях.

Йду до людей із новою запаленою свічкою свого слова, аби менше було пітьми надовкола. Благослови, Господи!

Микола ТИМЧАК.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ. ЦВІТ ПОЛИНУ.....	3
Віра.....	4
Визволи нас від лукавого.....	8
Оголошені вийдіть.....	27
Позичка.....	42
Цвіт полину.....	47
Спісователі.....	55
Лелече прощання.....	63
Гріх.....	70
РОЗДІЛ ДРУГИЙ. РІКА.....	75
Краватка.....	76
Вужиха.....	88
Зимова новела.....	91
Ріка.....	97
Журавлина.....	102
Анчоус.....	108
Рибалка.....	114
Обручка.....	118
Змей.....	122
Без любові.....	128
Хочу літати.....	132•
І сміх і гріх.....	137
Післяслово.....	141